ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PAOLO MENGOZZI
της 30ής Απριλίου 2009 [1]

I — Ιστορικό της διαφοράς, διαδικασία και αιτήματα των διαδίκων

1. Με το άρθρο 1 της αποφάσεως C(2004) 4221 τελικό, της 26ης Οκτωβρίου 2004, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΕΚ] (υπόθεση COMP/F-1/38.338 — PO/Βελόνες), (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έκρινε ότι οι εταιρίες William Prym GmbH & Co. KG και Prym Consumer GmbH & Co. KG παρέβησαν το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ συμμετέχοντας σε μια σειρά συμφωνιών με τις οποίες προέβησαν ή συνέβαλαν, αφενός, στον καταμερισμό των αγορών προϊόντων, κατακερματίζοντας την ευρωπαϊκή αγορά μεταλλικών ειδών ραπτικής, και, αφετέρου, στον καταμερισμό των γεωγραφικών αγορών, κατακερματίζοντας την ευρωπαϊκή αγορά βελονών, από κοινού με δύο βρετανικές επιχειρήσεις και τις αντίστοιχες θυγατρικές τους, και συγκεκριμένα, αφενός, τις Coats Holdings Ltd και J&P Coats Ltd (στο εξής από κοινού: όμιλος Coats), και, αφετέρου, τις Entaco Group Ltd και Entaco Ltd (στο εξής από κοινού: όμιλος Entaco).

2. Με το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή επέβαλε στις αναιρεσείουσες πρόστιμο 30 εκατομμυρίων ευρώ.

3. Με την προσβαλλόμενη απόφαση η Επιτροπή καθόρισε το εν λόγω πρόστιμο σε συνάρτηση με τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως, δηλαδή σε συνάρτηση με τα δύο κριτήρια που θέτουν τόσο το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, πρώτου κανονισμού εφαρμογής των άρθρων [81] και [82] της Συνθήκης [2], όπως τροποποιήθηκε (στο εξής: κανονισμός 17) όσο και το άρθρο 23, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης [3]. Για τον υπολογισμό του ύψους του προστίμου που επιβλήθηκε στις αναιρεσείουσες με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή ακολούθησε επίσης, χωρίς όμως να το αναφέρει ρητώς, τη μέθοδο που εκτίθεται στις κατευθυντήριες γραμμές του 1998 για τον υπολογισμό των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ (στο εξής: κατευθυντήριες γραμμές) [4].

4. Όσον αφορά τη σοβαρότητα της παραβάσεως, δηλαδή, η οποία εξετάζεται στις αιτιολογικές σκέψεις 317 έως 321 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή έλαβε υπόψη τη φύση της παραβάσεως, τον «πραγματικό της αντίκτυπο επί της αγοράς», καθώς και την

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25.
3 — ΕΕ 2003, L 1, σ. 1.
4 — ΕΕ C 9, σ. 3.

έκταση της οικείας γεωγραφικής αγοράς. Βάσει των παραγόντων αυτών, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι επιχειρήσεις που συμμετείχαν στη σύμπραξη είχαν διαπράξει «πολύ σοβαρή» παράβαση, λόγω της οποίας καθόρισε το αρχικό ποσό του προστίμου σε 20 εκατομμύρια ευρώ για τις αναιρεσείουσες.

5. Όσον αφορά τη διάρκεια της παραβάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η παράβαση διήρκεσε επί τουλάχιστον πέντε έτη και τρεις μήνες, δηλαδή από τις 10 Σεπτεμβρίου 1994 έως τις 31 Δεκεμβρίου 1999. Κατά συνέπεια, προσαύξησε το αρχικό ποσό κατά 50 %, προκειμένου να ληφθεί υπόψη η διάρκεια της παραβάσεως και καθόρισε το βασικό ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε στις αναιρεσείουσες σε 30 εκατομμύρια ευρώ.

6. Εξάλλου, με την αιτιολογική σκέψη 331 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή αρνήθηκε να αναγνωρίσει στις αναιρεσείουσες ελαφρυντικές περιστάσεις, υπογραμμίζοντας ιδίως ότι η πρόωρη παύση της παράνομης συμφωνίας δεν οφείλεται σε παρέμβαση της Επιτροπής και ότι είχε λάβει υπόψη την πρόωρη παύση κατά τον υπολογισμό της διάρκειας της παραβάσεως.

7. Εξάλλου, η Επιτροπή έκρινε ότι μόνον ο όμιλος Entaco πληρούσε τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο τμήμα Β της ανακοινώσεως της Επιτροπής, της 18ης Ιουλίου 1996, σχετικά με τη μη επιβολή ή τη μείωση των προστίμων σε περιπτώσεις συμπράξεων [5] (στο εξής: ανακοίνωση περί συνεργασίας). Συνεπώς, το συνολικό ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε στις αναιρεσείουσες με την προσβαλλόμενη απόφαση ανήλθε σε 30 εκατομμύρια ευρώ.

8. Με δικόγραφο που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 28 Ιανουαρίου 2005, οι αναιρεσείουσες ζήτησαν, κυρίως, την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως καθόσον τις αφορά και, επικουρικώς, την ακύρωση ή τη μείωση του προστίμου που τους επιβλήθηκε αλληλεγγύως.

9. Με απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2007 (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση) [6], το Πρωτοδικείο δέχθηκε εν μέρει την προσφυγή, καθόσον αφορούσε τη μείωση του προστίμου, κρίνοντας ότι κακώς οι αναιρεσείουσες δεν έτυχαν της εφαρμογής των ευεργετικών ρυθμίσεων του τμήματος Δ, παράγραφος 2, της ανακοινώσεως περί συνεργασίας λόγω μη αμφισβητήσεως των γεγονότων που διαπιστώθηκαν με την ανακοίνωση των αιτιάσεων την οποία απέστειλε η Επιτροπή στις 15 Μαρτίου 2004. Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, κατά την έννοια του άρθρου 229 ΕΚ, μείωσε το πρόστιμο που είχε επιβληθεί στις αναιρεσείουσες σε 27 εκατομμύρια ευρώ και κατά τα λοιπά απέρριψε την προσφυγή. Όσον αφορά τα δικαστικά έξοδα, το Πρωτοδικείο

5 — ΕΕ C 207, σ. 4.
6 — T-30/05, Prym και Prym Consumer κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. II-107).

αποφάσισε ότι οι αναιρεσείουσες θα φέρουν το 90 % των εξόδων στα οποία υποβλήθηκαν και το 90 % των εξόδων της Επιτροπής, η οποία θα φέρει τα υπόλοιπα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε.

II — Νομική ανάλυση

Α — *Προκαταρκτικές παρατηρήσεις*

10. Με δικόγραφο που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Νοεμβρίου 2007, οι αναιρεσείουσες άσκησαν αναίρεση κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ζητώντας από το Δικαστήριο, κυρίως, να αναιρέσει την εν λόγω απόφαση καθόσον τις επιβαρύνει και να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση καθόσον τις αφορά. Επικουρικώς, οι αναιρεσείουσες ζητούν την ακύρωση ή τη μείωση του προστίμου που τους επιβλήθηκε με το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως και την αναπομπή της υποθέσεως ενώπιον του Πρωτοδικείου προκειμένου να αποφανθεί επ' αυτής. Τέλος, ζητούν να καταδικαστεί η Επιτροπή στο σύνολο των δικαστικών εξόδων.

11. Η Επιτροπή, με το υπόμνημα αντικρούσεως που κατέθεσε ζήτησε από το Δικαστήριο να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως και να καταδικάσει τις αναιρεσείουσες στα δικαστικά έξοδα.

12. Οι διάδικοι αγόρευσαν κατά τη συνεδρίαση της 5ης Μαρτίου 2009.

13. Η αίτηση αναιρέσεως θεμελιώνεται σε πέντε λόγους. Οι δύο πρώτοι λόγοι, οι οποίοι έλκονται, αντιστοίχως, από προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας και αρνησιδικία, θεμελιώνουν το αίτημα (εν όλω) αναιρέσεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Οι τρεις υπόλοιποι λόγοι αφορούν όλοι, όπως θα εξηγήσω λεπτομερέστερα στη συνέχεια, αποκλειστικά τον καθορισμό του ποσού του προστίμου που επιβλήθηκε αλληλεγγύως στις αναιρεσείουσες και μπορούν απλώς, εφόσον γίνει δεκτός ένας από αυτούς, να οδηγήσουν στην εν μέρει αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και, ενδεχομένως, στη μεταρρύθμιση της προσβαλλομένης αποφάσεως, εφόσον το Δικαστήριο κρίνει, σύμφωνα με το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του, ότι η διαφορά είναι ώριμη προς εκδίκαση.

14. Επισημαίνω, εντούτοις, ότι, κατά την άποψή μου, κανένας από τους λόγους αναιρέσεως τους οποίους επικαλούνται οι αναιρεσείουσες δεν πρέπει να επιφέρει την αναίρεση, έστω και εν μέρει, της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, μολονότι, από ορισμένες απόψεις, το σκεπτικό της επιδέχεται κριτική, όπως θα εκθέσω στη συνέχεια.

Β — *Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αντλείται από προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, και ιδίως του δικαιώματος ακροάσεως*

1. Σκέψεις του Πρωτοδικείου

15. Ενώπιον του Πρωτοδικείου, οι αναιρεσείουσες υποστήριξαν ότι η Επιτροπή προσέβαλε το δικαίωμά τους ακροάσεως χωρίζοντας μια αρχικά ενιαία διαδικασία αποκαλούμενη «είδη ραπτικής» σε δύο διαφορετικές διαδικασίες, και συγκεκριμένα, αφενός, στη διαδικασία «είδη ραπτικής: βελόνες» (στο εξής: υπόθεση «βελόνες»), επί της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση και, αφετέρου, στη διαδικασία «είδη ραπτικής: φερμουάρ» (στο εξής: υπόθεση «φερμουάρ»). Υποστήριξαν ότι, αν η Επιτροπή είχε σεβαστεί το δικαίωμά τους ακροάσεως, θα είχαν επισημάνει ότι το ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση θα έπρεπε να είχε καθορισθεί στο πλαίσιο συνολικής εκτιμήσεως, λόγω της σχέσεως που υπάρχει μεταξύ της υποθέσεως «βελόνες» και της υποθέσεως «φερμουάρ». Οι αναιρεσείουσες υπογράμμισαν ότι η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη την υπόθεση «φερμουάρ» για την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως, με αποτέλεσμα το πρόστιμο που τους επιβλήθηκε με αυτή να είναι πολύ υψηλότερο (περίπου 8,9 % του παγκόσμιου συνολικού κύκλου εργασιών των αναιρεσειουσών) απ' ό,τι αν οι δύο υποθέσεις είχαν εξεταστεί από κοινού.

16. Το Πρωτοδικείο απέρριψε αυτή την επιχειρηματολογία. Καταρχάς, έκρινε, με τη σκέψη 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η ανακοίνωση αιτιάσεων που κοινοποιήθηκε στις αναιρεσείουσες στις 15 Μαρτίου 2004 είχε τον σαφή τίτλο «ανακοίνωση αιτιάσεων στη διαδικασία PO/είδη ραπτικής: βελόνες», συνεπώς οι αναιρεσείουσες γνώριζαν, τουλάχιστον από την ημερομηνία αυτή, ότι η Επιτροπή είχε κινήσει χωριστή διαδικασία για την αγορά βελονών. Κατά το Πρωτοδικείο, οι αναιρεσείουσες ήταν σε θέση να αμυνθούν κατά του διαχωρισμού των διαδικασιών με την απάντησή τους στην ανακοίνωση των αιτιάσεων.

17. Με τις σκέψεις 63 έως 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο προσέθεσε τα ακόλουθα:

«63 Όσον αφορά τα επιχειρήματα σχετικά με το ανώτατο όριο του 10 % και την προβαλλόμενη υποχρέωση της Επιτροπής να προβεί σε "συνολική εκτίμηση" των υποθέσεων βελόνες και φερμουάρ, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003 προβλέπει απλώς ότι, για κάθε μία από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην παράβαση, το πρόστιμο δεν πρέπει να υπερβαίνει το 10 % του συνολικού κύκλου εργασιών κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος. Η διάταξη αυτή δεν αφορά το σύνολο των διαφόρων προστίμων που επιβάλλονται σε εταιρία. Αν οι προσφεύγουσες διέπραξαν πράγματι χωριστές παραβάσεις, το γεγονός ότι οι παραβάσεις διαπιστώνονται με περισσότερες αποφάσεις ή με μία μόνον απόφαση στερείται σημασίας. Συνεπώς, το μόνο ερώτημα που τίθεται είναι αν στην πραγματικότητα πρόκειται για χωριστές παραβάσεις ή όχι.

64 Στο πλαίσιο αυτό, το δικαίωμα της Επιτροπής να διαχωρίζει ή να ενώνει τις διαδικασίες για αντικειμενικούς λόγους έχει αναγνωριστεί σιωπηρά με την απόφαση του Πρωτοδικείου της 15ης Ιουνίου 2005, T-71/03, T-74/03, T-87/03 και T-91/03, Tokai Carbon κ.λπ. κατά Επιτροπής […] (στο εξής: απόφαση Tokai II). Με τη σκέψη 118 της αποφάσεως αυτής, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή μπορούσε να επιβάλει στην SGL Carbon, μια από τις προσφεύγουσες στις υποθέσεις εκείνες, τρία χωριστά πρόστιμα (με δύο αποφάσεις), το κάθε ένα από τα οποία τηρούσε τα όρια που προβλέπει το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17, εφόσον η SGL Carbon είχε διαπράξει τρεις χωριστές παραβάσεις των διατάξεων του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

65 Η προκειμένη υπόθεση δεν είναι απολύτως όμοια με την υπόθεση για την οποία εκδόθηκε η προαναφερθείσα στη σκέψη 64 απόφαση Tokai II, διότι οι υποθέσεις των βελονών και των φερμουάρ συμπίπτουν, όπως ισχυρίζονται οι προσφεύγουσες, όσον αφορά την προέλευσή τους, όσον αφορά τις αγορές αναφοράς, όσον αφορά την περίοδο που καλύπτουν οι παραβάσεις και όσον αφορά τις συμμετέχουσες επιχειρήσεις. Πράγματι, οι προσφεύγουσες επισημαίνουν ότι ο ορισμός της αγοράς που περιλαμβάνεται στην ανακοίνωση των αιτιάσεων για την υπόθεση φερμουάρ αντιστοιχεί "σχεδόν επί λέξει" στον ορισμό που περιλαμβάνεται στην αιτιολογική σκέψη 46 της [προσβαλλομένης] αποφάσεως.

66 Εντούτοις, οι ισχυρισμοί αυτοί μπορούν να επαληθευτούν μόνο μετά την έκδοση διοικητικής αποφάσεως για την υπόθεση φερμουάρ. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή επιβεβαίωσε ότι η διοικητική διαδικασία για την υπόθεση φερμουάρ δεν έχει ολοκληρωθεί και δεν έχει εκδοθεί ακόμα απόφαση. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε υπόθεση σχετικά με την ενδεχόμενη έκβασή της και την υποτιθέμενη έλλειψη αντικειμενικών λόγων για τον διαχωρισμό των διαδικασιών (βλ., σχετικά, σκέψεις 119 έως 124 της αποφάσεως Tokai II, σκέψη 64 ανωτέρω) αποτελεί απλή εικασία και δεν θέτει υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα της [προσβαλλομένης] αποφάσεως.»

2. Επιχειρήματα των διαδίκων

18. Με τον παρόντα λόγο αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, με τη σκέψη 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι γνώριζαν, τουλάχιστον μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων της 15ης Μαρτίου 1994, ότι η Επιτροπή θα κινούσε χωριστή διαδικασία για την αγορά βελονών και ότι, συνεπώς, ήσαν σε θέση να αμυνθούν κατά του διαχωρισμού των διαδικασιών. Σύμφωνα με τις αναιρεσείουσες, η απλή γνώση του διαχωρισμού των διαδικασιών δεν αρκεί για να τους επιτρέψει να ασκήσουν αποτελεσματικά τα δικαιώματά τους άμυνας. Κατά την άποψή τους, η Επιτροπή θα έπρεπε να δηλώσει τα πραγματικά περιστατικά και τους λόγους βάσει των οποίων προέβη στον διαχωρισμό των διαδικασιών, ενώ η ανακοίνωση των αιτιάσεων, της 15ης Μαρτίου 1998, ανέφερε απλώς ότι η Επιτροπή θεωρούσε ότι η συμπεριφορά των αναιρεσειουσών στον τομέα των «ειδών ραπτικής: βελόνες» συνιστά αυτοτελή παράβαση σε σχέση με τις ενέργειές τους στον τομέα των «ειδών ραπτικής: φερμουάρ». Κατά τις αναιρεσείουσες, η πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Πρωτοδικείο

είχε ως συνέπεια να μην μπορέσουν να προβάλουν ότι υπήρχε σημαντικός αριθμός στοιχείων, τα οποία εκτίθενται στην αναίρεσή τους και από τα οποία προέκυπτε ότι οι πράξεις που διαπράχθηκαν στις υποθέσεις «βελόνες» και «φερμουάρ» έπρεπε να θεωρηθούν, τουλάχιστον εν μέρει, ενιαία και συνεχής παράβαση κατά την έννοια του άρθρου 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, οι αναιρεσείουσες υπογράμμισαν ότι είχαν ασκήσει ενώπιον του Πρωτοδικείου προσφυγή ακυρώσεως της αποφάσεως C (2007) 4257 τελικό της Επιτροπής, της 19ης Σεπτεμβρίου 2007, στην υπόθεση COMP/E-1/39.168 — Μεταλλικά και πλαστικά είδη ραπτικής, φερμουάρ [7] (στο εξής: απόφαση «φερμουάρ»).

19. Με το υπόμνημα απαντήσεώς της, η Επιτροπή προβάλλει, αφενός, ότι ο λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες επικαλούνται για πρώτη φορά ότι η τέταρτη παράβαση που διαπιστώθηκε με την απόφαση «φερμουάρ» είναι ενιαία και συνεχής με την παράβαση που διαπιστώθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση. Πράγματι, κατά την Επιτροπή, οι αναιρεσείουσες ουδέποτε είχαν προβάλει ανάλογο, ή έστω και γενικότερο, ισχυρισμό ενώπιον του Πρωτοδικείου. Η Επιτροπή παραπέμπει συναφώς, μεταξύ άλλων, στα σημεία 12 έως 23 του εισαγωγικού δικογράφου που κατατέθηκε στο Πρωτοδικείο, με τα οποία οι αναιρεσείουσες είχαν ισχυριστεί ότι, αν γνώριζαν τον διαχωρισμό των δύο διαδικασιών, θα είχαν επισημάνει ότι το πρόστιμο δεν μπορεί να υπερβεί το ανώτατο όριο του 10 % του κύκλου εργασιών στις δύο διαδικασίες. Επίσης, η Επιτροπή θεωρεί απαράδεκτο, ή επικουρικώς βάσιμο, τον ισχυρισμό των αναιρεσειουσών ότι η Επιτροπή, χωρίζοντας τις διαδικασίες, αθέτησε την υποχρέωση αιτιολογήσεως.

3. Εκτίμηση

α) Επί της εκτάσεως και του παραδεκτού του λόγου αναιρέσεως

20. Κατ' αρχήν, πρέπει να υπομνησθεί ότι, στην κατ' αναίρεση διαδικασία, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται, κατ' αρχήν, στον έλεγχο της νομικής λύσεως που δόθηκε ενόψει των ισχυρισμών και των επιχειρημάτων που προβλήθηκαν ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας [8]. Συνεπώς, οι διάδικοι δεν μπορούν καταρχήν να προβάλουν για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου λόγο που δεν είχαν προβάλει ενώπιον του Πρωτοδικείου, διότι τούτο θα σήμαινε ότι ο διάδικος αυτός θα είχε τη δυνατότητα να υποβάλει στην κρίση του Δικαστηρίου διαφορά με ευρύτερο περιεχόμενο από τη διαφορά που εκδίκασε το Πρωτοδικείο [9].

21. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν αμφισβητείται ότι, ενώπιον του Πρωτοδικείου, οι αναιρεσείουσες προέβαλαν, στο πλαίσιο

7 — Η προσφυγή αυτή, η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Πρωτοδικείου, πρωτοκολλήθηκε με τον αριθμό T-454/07.

8 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, απόφαση της 1ης Φεβρουαρίου 2007, C-266/05 P, Sison κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2007, σ. I-1233, σκέψη 95 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

9 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, προαναφερθείσα απόφαση Sison κατά Συμβουλίου.

λόγου προσφυγής αντλούμενου από παραβίαση ουσιωδών τύπων, προσβολή του δικαιώματος ακροάσεώς τους συνιστάμενη στο ότι δεν μπόρεσαν να υποβάλουν παρατηρήσεις σχετικά με τον διαχωρισμό της διαδικασίας «βελόνες» και της διαδικασίας «φερμουάρ» πριν την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

22. Με την αίτηση αναιρέσεώς τους, οι αναιρεσείουσες επαναλαμβάνουν αυτή την επιχειρηματολογία στρεφόμενες ειδικότερα κατά της σκέψεως 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αλλά φαίνεται να τη διευρύνουν σε «προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας, και ιδίως του δικαιώματος ακροάσεως», χωρίς όμως να ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο αγνόησε το δικαίωμα αυτό στο πλαίσιο της διαδικασίας που οδήγησε στην έκδοση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Όμως, το δικαίωμα ακροάσεως δεν αποτελεί παρά τρόπο ασκήσεως των δικαιωμάτων άμυνας. Για τον λόγο αυτόν, φρονώ ότι η εξέταση του πρώτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να περιοριστεί στο να εξακριβωθεί αν ορθώς το Πρωτοδικείο απέρριψε την αιτίαση που προέβαλαν οι αναιρεσείουσες περί προσβολής του δικαιώματός τους ακροάσεως.

23. Προηγουμένως, θα πρέπει να σχολιαστούν οι δύο λόγοι απαραδέκτου τους οποίους προβάλλει η Επιτροπή. Επισημαίνω εξαρχής ότι οι λόγοι αυτοί θα πρέπει, κατά την άποψή μου, να απορριφθούν.

24. Όσον αφορά τον πρώτο λόγο απαραδέκτου, θα πρέπει καταρχάς να επισημανθεί ότι ο λόγος αναιρέσεως ο οποίος αντλείται από προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως, όπως τον οριοθέτησα, δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση νέο λόγο που δεν έχει προβληθεί ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας και τον οποίο το Δικαστήριο, σύμφωνα με τη νομολογία, δεν θα μπορούσε κατ' αρχήν να εξετάσει στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης [10].

25. Στη συνέχεια, η Επιτροπή, με το υπόμνημα αντικρούσεως, εκφράζει μια κάποια διστακτικότητα όσον αφορά τον χαρακτηρισμό της προβαλλόμενης ως νέας αιτιάσεως των αναιρεσειουσών όσον αφορά την ύπαρξη μιας ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως στο πλαίσιο των δύο διαδικασιών «βελόνες» και «φερμουάρ», αναφερόμενη άλλοτε σε νέο «επιχείρημα» και άλλοτε σε νέο «λόγο» [11].

26. Βεβαίως, αν και ο χαρακτηρισμός αυτός είναι ουσιώδης προκειμένου να γίνει δεκτός ή όχι λόγος απαραδέκτου που αντλείται από την προβολή νέου λόγου στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης, το Δικαστήριο εξετάζει μάλλον σπάνια το ζήτημα αυτό, αρκούμενο, σε ορισμένες περιπτώσεις, να χαρακτηρίσει μια αιτίαση «επιχείρημα» και να τη θεωρήσει παραδεκτή χωρίς να εξετάσει προηγουμένως αν στην πραγματικότητα πρόκειται για λόγο [12] ή, πράγμα που είναι περισσότερο επικριτέο και, κατά την άποψή μου, εσφαλμένο, να εξομοιώσει με την επίκληση νέων

10 — Βλ. νομολογία που αναφέρεται στην υποσημείωση 8.

11 — Βλ., σχετικά, σημείο 3 του υπομνήματος απαντήσεως.

12 — Βλ. σχετικά, όσον αφορά το παραδεκτό επιχειρημάτων που αντλούνται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950, απόφαση της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-229/05 P, PKK και ΚΝΚ κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2007, σ. I-439, σκέψη 66), με την οποία το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «[...] ο αναιρεσείων μπορεί κατ' αναίρεση να επικαλείται κάθε λυσιτελές επιχείρημα, υπό την προϋπόθεση και μόνον ότι η αναίρεση δεν μεταβάλλει το αντικείμενο της διαφοράς που εκδίκασε το Πρωτοδικείο. Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει το Συμβούλιο, δεν υπάρχει καμία υποχρέωση να έχει συζητηθεί πρωτοδίκως κάθε επιχείρημα που προβάλλεται κατ' αναίρεση. Κανείς τέτοιος περιορισμός δεν μπορεί να γίνει δεκτός, διότι θα είχε ως αποτέλεσμα να χάνει η αναιρετική διαδικασία σε σημαντικό βαθμό το νόημά της».

λόγων κρίνοντάς το απαράδεκτο κάθε νέο επιχείρημα που αναπτύσσουν οι αναιρεσείοντες για τη θεμελίωση ενός από τους λόγους που προβάλλουν [13].

27. Κατά την άποψή μου, στην υπό κρίση υπόθεση είναι σημαντικό να εξακριβωθεί αν η προβολή της αιτιάσεως που θεμελιώνεται στην ύπαρξη μιας ενιαίας παραβάσεως έχει διαφορετική νομική βάση από τον λόγο που αντλείται από την προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως, οπότε η εν λόγω αιτίαση θα πρέπει να εκληφθεί ως χωριστός και νέος λόγος που θα πρέπει να θεωρηθεί απαράδεκτος, διότι προβάλλεται για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου, ή αν η αιτίαση προβάλλεται μόνον προς θεμελίωση του λόγου που αντλείται από προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως, οπότε πρόκειται απλώς για επιχείρημα που πρέπει να θεωρηθεί παραδεκτό [14].

28. Εν προκειμένω, από την αίτηση αναιρέσεως και από το υπόμνημα αντικρούσεως της Επιτροπής προκύπτει ότι η αιτίαση που αντλείται από την ύπαρξη ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως, και η οποία γίνεται δεκτό ότι δεν προβλήθηκε με αυτή την έννοια ενώπιον του Πρωτοδικείου, μάλλον διατυπώνεται απλώς ως συνέπεια της προβαλλόμενης προσβολής εκ μέρους της Επιτροπής του δικαιώματος ακροάσεως. Πράγματι, οι αναιρεσείουσες ρητώς επισημαίνουν, μεταξύ άλλων στα σημεία 12 και 13 της αιτήσεως αναιρέσεως, τις συνέπειες που είχε αυτό το προβαλλόμενο διαδικαστικό ελάττωμα, τις οποίες αναπτύσσουν στο τμήμα της αιτήσεως αναιρέσεως που φέρει τον τίτλο «Συνέπειες του διαδικαστικού σφάλματος στην ουσιαστική κατάσταση των αναιρεσειουσών», παραπέμποντας στη νομολογία σύμφωνα με την οποία η προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως επιφέρει την ακύρωση πράξεως μόνον αν η διαδικασία θα μπορούσε να καταλήξει σε διαφορετικό αποτέλεσμα ελλείψει αυτής της παρατυπίας [15]. Συνεπώς, οι αναιρεσείουσες εξέθεσαν στην αίτηση αναιρέσεώς τους την επιχειρηματολογία σχετικά με την ύπαρξη σειράς στοιχείων από τα οποία προέκυπτε ότι οι πράξεις που διαπράχθηκαν στις υποθέσεις «βελόνες» και «φερμουάρ» έπρεπε να θεωρηθούν ως ενιαία και συνεχής παράβαση, αποκλειστικά και μόνον προκειμένου να αποδείξουν τον αντίκτυπο που θα είχε η προβαλλόμενη προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως στην κατάστασή τους και στην προσβαλλόμενη απόφαση. Για τον λόγο αυτόν, πρόκειται για αιτίαση που διατυπώνεται απλώς και μόνον προς θεμελίωση του νομικού λόγου που αντλείται από την προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως και πρέπει, επομένως, εκλαμβανόμενη ως επιχείρημα να κριθεί παραδεκτή.

29. Τέλος, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 63 έως 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο ασφαλώς έλαβε θέση, στο πλαίσιο του λόγου προσφυγής που αντλήθηκε από την προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως, όσον αφορά τον ενδεχόμενο χωρισμό μιας ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως από την Επιτροπή. Ασφαλώς, ενόψει της επιχειρηματολογίας των αναιρε-

13 — Βλ., ιδίως, απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-167/04 P, JCB Service κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. I-8935), στην οποία διευκρινίζεται, με τη σκέψη 114, ότι: «[ό]ταν έχει ασκηθεί αναίρεση, η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται […] στον έλεγχο της νομικής λύσεως που δόθηκε ενόψει των ισχυρισμών και επιχειρημάτων που προβλήθηκαν και εξετάστηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου». Βλ., επίσης, απόφαση της 2ας Απριλίου 2009, C-202/07 P, France Télécom κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-2369, σκέψεις 59 και 60).

14 — Βάσει της διακρίσεως μεταξύ νομικού επιχειρήματος και λόγου στην οποία προέβη το δικαστήριο με την απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2007, C-167/06 P, Κομνηνού κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 24).

15 — Βλ. σχετικά, μεταξύ άλλων, απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1990, C-301/87, Γαλλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-307, σκέψη 31). Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, απόφαση της 29ης Ιουνίου 2006, C-308/04 P, SGL Carbon κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. I-5977, σκέψη 98 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

σειουσών, η οποία εκτέθηκε ανωτέρω στα σημεία 15 και 28 των προτάσεών μου και η οποία αφορούσε τον αντίκτυπο που είχε η προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως από την Επιτροπή στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι κρίσεις αυτές του Πρωτοδικείου, παρά τη συγκεχυμένη καμιά φορά διατύπωσή τους, έχουν πλεοναστικό χαρακτήρα, εφόσον το Πρωτοδικείο απέρριψε τον ισχυρισμό των αναιρεσειουσών ότι προσεβλήθη το δικαίωμα ακροάσεως.

30. Εντούτοις, όταν ένας λόγος αναιρέσεως προβάλλεται παραδεκτώς, ο αναιρεσείων μπορεί καταρχήν να αναπτύσσει κατ' ελεύθερη κρίση τα επιχειρήματα που τον θεμελιώνουν, είτε δηλαδή βασιζόμενος σε επιχειρήματα που έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί ενώπιον του Πρωτοδικείου είτε αναπτύσσοντας νέα επιχειρήματα, σε σχέση κυρίως με τα συμπεράσματα του Πρωτοδικείου. Σε αντίθετη περίπτωση, η αναιρετική διαδικασία θα έχανε εν μέρει το νόημά της [16].

31. Εν πάση περιπτώσει, από τα προεκτεθέντα προκύπτει σαφώς ότι όσα αναφέρουν οι αναιρεσείουσες στα σημεία 13 έως 29 της αιτήσεως αναιρέσεώς τους σχετικά με την ύπαρξη μιας ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως την οποία αφορούν οι διαδικασίες «βελόνες» και «φερμουάρ» δεν θα μπορούσαν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι σκοπούν στην επίκληση ενώπιον του Δικαστηρίου λόγου αναιρέσεως που αντλείται από πλάνη περί το δίκαιο ή σφάλμα εκτιμήσεως όσον αφορά τις διαπιστώσεις που εκτίθενται στις αιτιολογικές σκέψεις 250 έως 260 της προσβαλλομένης αποφάσεως, σύμφωνα με τις οποίες υπήρχε ενιαία και συνεχής παράβαση στις αγορές τις οποίες αφορά η εν λόγω απόφαση. Πράγματι, κατά τη νομολογία, αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, λόγος που θα αφορούσε το βάσιμο της προσβαλλομένης αποφάσεως θα ήταν απαράδεκτος, εφόσον δεν αμφισβητείται ότι δεν προβλήθηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου.

32. Δεύτερον, ούτε και η ένσταση απαραδέκτου την οποία προβάλλει η Επιτροπή σχετικά με τον ισχυρισμό των αναιρεσειουσών που αντλείται από την έλλειψη αιτιολογίας από την οποία πάσχει ο διαχωρισμός της διαδικασίας μπορεί κατά την άποψή μου να γίνει δεκτή.

33. Ασφαλώς, δέχομαι ότι ο ισχυρισμός αυτός πρέπει να χαρακτηριστεί λόγος διαφορετικός από αυτόν που αντλείται από την προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως και δεν αμφισβητείται ότι δεν προβλήθηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου.

34. Οι δύο αυτές διαπιστώσεις θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν απόρριψη του λόγου αυτού ως νέου. Επισημαίνω, εξάλλου, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει, με την απόφαση O'Hannrachain κατά Κοινοβουλίου, ότι είναι απαράδεκτη αιτίαση η οποία αφορά αθέτηση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει κοινοτικό όργανο όταν δεν έχει προβληθεί ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας, διότι η διαφορά την οποία κρίνει το Δικαστήριο στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης δεν μπορεί να έχει ευρύτερο περιεχόμενο από τη διαφορά που εκδίκασε το Πρωτοδικείο [17].

16 — Βλ. προαναφερθείσα απόφαση PKK και KNK κατά Συμβουλίου (σκέψη 64 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

17 — Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2003, C-121/01 P (Συλλογή 2003, σ. I-5539, σκέψη 39).

35. Εντούτοις, φρονώ ότι η προσέγγιση που ακολουθήθηκε στην προαναφερθείσα απόφαση O'Hannrachain κατά Κοινοβουλίου είναι υπερβολικά αυστηρή, διότι δεν λαμβάνει υπόψη τη νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία η αθέτηση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως αποτελεί λόγο δημοσίας τάξεως τον οποίο ο κοινοτικός δικαστής οφείλει να εξετάζει αυτεπαγγέλτως [18]. Όπως επισήμανε πρόσφατα το Δικαστήριο με τις σκέψεις 49 και 50 της αποφάσεως Chronopost και La Poste κατά UFEX κ.λπ., η οποία εκδόθηκε επί αιτήσεως αναιρέσεως, οι λόγοι δημοσίας τάξεως μπορούν να εξετάζονται σε κάθε στάδιο της δίκης, ακόμα και αν ο διάδικος που τους επικαλείται δεν τους είχε προβάλει ενώπιον του Πρωτοδικείου [19]. Είναι σημαντικό να επισημανθεί συναφώς ότι, με τη σκέψη 49 της αποφάσεως Chronopost και La Poste κατά UFEX κ.λπ., το Δικαστήριο παραπέμπει στη σκέψη 25 της αποφάσεως Επιτροπή κατά Daffix [20], στην οποία είχε εξετάσει το ζήτημα της αθετήσεως της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως. Η παραπομπή αυτή με κάνει να πιστεύω ότι το Δικαστήριο δέχθηκε, εμμέσως πλην σαφώς, ότι λόγος αντλούμενος από την αθέτηση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως, και ιδίως από την έλλειψη αιτιολογίας, πρέπει να μπορεί να προβάλλεται στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως, παρά το ότι δεν έχει προβληθεί ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας.

36. Εν πάση περιπτώσει, οι αναιρεσείουσες φαίνεται να προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν διαπίστωσε αυτεπαγγέλτως την προβαλλόμενη έλλειψη αιτιολογίας του διαχωρισμού της έρευνας σε δύο χωριστές διαδικασίες.

37. Για τον λόγο αυτόν, φρονώ ότι το Δικαστήριο πρέπει να απορρίψει τις δύο αιτιολογίες που εκθέτει Επιτροπή προκειμένου να θεμελιώσει το απαράδεκτο του πρώτου λόγω αναιρέσεως.

β) Επί της ουσίας

38. Επί της ουσίας, φρονώ ότι ο παρών λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

39. Πρώτον, οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν βασίμως, κατά την άποψή μου, να προσάψουν στο Πρωτοδικείο ότι έκρινε, με τη σκέψη 61 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι τους είχε παρασχεθεί η δυνατότητα να

18 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 2ας Απριλίου 1998, C-367/95 P, Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (Συλλογή 1998, σ. I-1719, σκέψη 67), και της 30ής Μαρτίου 2000, C-265/97 P, VBA κατά Florimex κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-2061, σκέψη 114). Βλ. επίσης, όσον αφορά την έννοια του λόγου δημοσίας τάξεως, σημεία 102 έως 104 των προτάσεών μου στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2007, C-443/05 P, Common Market Fertilizers κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-7209). Όσον αφορά την υποχρέωση αιτιολογήσεως πράξεως ως ζήτημα που άπτεται της δημοσίας τάξεως και πρέπει να εξετάζεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, η νομολογία δεν φαίνεται να κάνει διάκριση σε συνάρτηση με τη διπλή λειτουργία των κανόνων που αφορούν την αιτιολογία, δηλαδή, αφενός, να επιτρέπει τον έλεγχο νομιμότητας από το δικαστήριο (αντικειμενικός σκοπός) και, αφετέρου, να επιτρέπει στον ενδιαφερόμενο να γνωρίσει τους λόγους που δικαιολογούν τη λήψη του μέτρου ώστε να μπορεί να υπερασπιστεί τα δικαιώματά του και να εξακριβώσει το βάσιμο της πράξεως (υποκειμενικός σκοπός) [βλ. σχετικά με αυτή τη διπλή λειτουργία, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Ιανουαρίου 1984, 43/82 και 63/82, VBVB και VBBB κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 19, σκέψη 22), της 17ης Ιανουαρίου 1995, C-360/92 P, Publishers Association κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. I-23, σκέψη 39), και της 18ης Σεπτεμβρίου 2003, C-338/00 P, Volkswagen κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. I-9189, σκέψη 124)]. Η κρίση περί απαραδέκτου στην προαναφερθείσα απόφαση O'Hannrachain κατά Κοινοβουλίου δεν θεμελιώνεται, προφανώς, σε διάκριση αυτού του τύπου. Εν πάση περιπτώσει, λόγω του καθαρά υποκειμενικού σκοπού του σεβασμού των δικαιωμάτων άμυνας, λόγος που αντλείται από την προσβολή των δικαιωμάτων αυτών (ή του δικαιώματος ακροάσεως) δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να θεωρηθεί λόγος δημόσιας τάξεως. Συνεπώς, δεν μπορεί να εξεταστεί αυτεπαγγέλτως από τα κοινοτικά δικαστήρια.

19 — Απόφαση της 1ης Ιουλίου 2008, C-341/06 P και C-342/06 P (Συλλογή 2008, σ. I-4777).

20 — Απόφαση της 20ής Φεβρουαρίου 1997, C-166/95 P (Συλλογή 1997, σ. I-983, σκέψη 25).

υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους σχετικά με τον διαχωρισμό της διαδικασίας στο πλαίσιο της απαντήσεως που έδωσαν στην ανακοίνωση των αιτιάσεων της 15ης Μαρτίου 2004, η οποία έφερε τον σαφή τίτλο «Ανακοίνωση των αιτιάσεων στη διαδικασία PO/είδη ραπτικής: βελόνες».

40. Συναφώς, θα πρέπει να υπομνησθεί ότι η ανακοίνωση των αιτιάσεων την οποία προβλέπει ο κανονισμός 17 (και ο κανονισμός 1/2003) είναι ένα προπαρασκευαστικό διαδικαστικό έγγραφο σε σχέση με την απόφαση με την οποία ολοκληρώνεται η διαδικασία. Το έγγραφο αυτό οριοθετεί το αντικείμενο της κινηθείσας διοικητικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα να μην έχει πλέον η Επιτροπή τη δυνατότητα να περιλάβει και άλλες αιτιάσεις στην απόφασή της. Το έγγραφο πρέπει να περιλαμβάνει τα ουσιώδη στοιχεία στα οποία στηρίζεται η Επιτροπή σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Συνεπώς οι πραγματικές ή νομικές εκτιμήσεις της Επιτροπής που περιλαμβάνονται στην ανακοίνωση των αιτιάσεων έχουν καθαρώς προσωρινό χαρακτήρα [21].

41. Εξάλλου, ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας επιβάλλει επίσης να παρέχεται στην ενδιαφερόμενη επιχείρηση, κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας, η δυνατότητα να καταστήσει λυσιτελώς γνωστή την άποψή της σχετικά με το υποστατό και τον κρίσιμο χαρακτήρα των πραγματικών περιστατικών και περιστάσεων των οποίων γίνεται επίκληση καθώς και σχετικά με τα έγγραφα που έλαβε υπόψη της η Επιτροπή για να στηρίξει τον ισχυρισμό της ότι υπάρχει παράβαση της Συνθήκης ΕΚ [22]. Η Επιτροπή οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τα στοιχεία που προκύπτουν από τη διοικητική διαδικασία, ώστε να αποσύρει αιτιάσεις που αποδείχθηκαν αβάσιμες ή να τροποποιεί και να συμπληρώνει την πραγματική και νομική επιχειρηματολογία στην οποία θεμελιώνει τις αιτιάσεις της [23].

42. Με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, δηλαδή, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση λαμβάνει γνώση όλων των ουσιωδών στοιχείων στα οποία στηρίζεται η Επιτροπή σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Μόνον κατόπιν της αποστολής της εν λόγω ανακοινώσεως μπορεί η ενδιαφερόμενη επιχείρηση να ασκήσει πλήρως τα δικαιώματά της άμυνας [24].

43. Εν προκειμένω, με την ανακοίνωση των αιτιάσεων τις 15ης Μαρτίου 2004 ορίστηκε σαφώς ότι αντικείμενο της διοικητικής διαδικασίας η οποία ολοκληρώθηκε με την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι τα «είδη ραπτικής: βελόνες».

44. Αυτή η ένδειξη επαρκούσε για να επιτρέψει στις αναιρεσείουσες να προβάλουν την άποψή τους σχετικά με τον διαχωρισμό της διαδικασίας και, αν θεωρούσαν ότι ο διαχωρισμός αυτός τις έβλαπτε, να τον αμφισβητήσουν.

21 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, διάταξη της 18ης Ιουνίου 1986, 142/84 και 156/84, British American Tobacco και Reynolds Industries κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 1899, σκέψη 13), καθώς και αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1987, 142/84 και 156/84, British American Tobacco και Reynolds Industries κατά Επιτροπής (Συλλογή 1987, σ. 4487, σκέψη 70), και της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψη 67 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

22 — Προαναφερθείσα απόφαση Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 66 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 — Βλ. αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1970, 41/69, ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1969-1970, σ. 397, σκέψη 92), και Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 67), καθώς και προαναφερθείσα διάταξη British American Tobacco και Reynolds Industries κατά Επιτροπής (σκέψη 13).

24 — Βλ. απόφαση της 25ης Ιανουαρίου 2007, C-407/04 P, Dalmine κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-829, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

45. Επισημαίνω, εξάλλου, χωρίς να χρειάζεται να σχολιάσω το βάσιμο της ομολογίας αυτής, ότι οι αναιρεσείουσες δέχονται ρητώς, στο σημείο 10 της αιτήσεως αναιρέσεώς τους, ότι από την ανακοίνωση των αιτιάσεων της 15ης Μαρτίου 2004 προέκυπτε ότι η Επιτροπή θεωρούσε τη συμπεριφορά τους στην υπόθεση «βελόνες» αυτοτελή παράβαση σε σχέση με τις ενέργειές τους όσον αφορά τα φερμουάρ.

46. Από την παραδοχή αυτή αποδεικνύεται ότι οι αναιρεσείουσες μπορούσαν κάλλιστα να προβάλουν τις απόψεις τους σχετικά με τον διαχωρισμό της διαδικασίας κατά το στάδιο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων. Οι αναιρεσείουσες δεν εξηγούν σαφώς τους λόγους για τους οποίους, μολονότι είχαν ενημερωθεί και γνώριζαν αυτή την, προσωρινή τουλάχιστον, θέση της Επιτροπής, δεν ήταν σε θέση να διατυπώσουν, συνοπτικές έστω, παρατηρήσεις σχετικά με τη θέση αυτή στο πλαίσιο της απαντήσεως που έδωσαν στην ανακοίνωση των αιτιάσεων, για την οποία διέθεταν προθεσμία άνω των δύο μηνών από της κοινοποιήσεως της ανακοινώσεως.

47. Επισημαίνω ότι η διατύπωση ανάλογων παρατηρήσεων σε εκείνο το στάδιο της διαδικασίας δεν θα σήμαινε ότι οι αναιρεσείουσες παραδέχονταν την ύπαρξη παραβάσεως στην υπόθεση «φερμουάρ» [25], πράγμα που, εν πάση περιπτώσει, οι αναιρεσείουσες δεν ισχυρίζονται.

48. Δεύτερον, ούτε και ο ισχυρισμός ότι ο διαχωρισμός της διαδικασίας στο στάδιο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων πάσχει λόγω ελλείψεως αιτιολογίας μπορεί να ευδοκιμήσει.

49. Είναι σημαντικό να υπομνησθεί ότι η διοικητική διαδικασία που οδηγεί στην έκδοση αποφάσεως περί διαπιστώσεως παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ χωρίζεται γενικά σε δύο στάδια, καθένα από τα οποία έχει *ίδια εσωτερική λογική*. Το πρώτο από αυτά τα στάδια, δηλαδή το στάδιο της έρευνας που προηγείται της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, πρέπει να επιτρέπει στην Επιτροπή να λάβει θέση επί του προσανατολισμού της διαδικασίας. Το δεύτερο, το οποίο εκτείνεται από την ανακοίνωση των αιτιάσεων έως την έκδοση της τελικής αποφάσεως, είναι εκείνο κατά το οποίο η Επιτροπή αποφαίνεται οριστικώς επί της προσαπτόμενης παραβάσεως [26].

25 — Σύμφωνα με τη νομολογία, η Επιτροπή δικαιούται να επιβάλει σε επιχείρηση την υποχρέωση να της παράσχει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που αφορούν πραγματικά περιστατικά των οποίων έχει λάβει γνώση, αλλά δεν μπορεί να υποχρεώσει την επιχείρηση αυτή να δώσει απαντήσεις από τις οποίες μπορεί να αποδειχθεί η ύπαρξη παραβάσεως, της οποίας το υποστατό οφείλει να αποδεικνύει η ίδια η Επιτροπή (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Dalmine κατά Επιτροπής, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

26 — Βλ., σχετικά, αποφάσεις της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψεις 182 έως 184), και της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. I-8725, σκέψη 38).

50. Όπως ομολογούν οι αναιρεσείουσες με την αίτηση αναιρέσεως, από την ανακοίνωση των αιτιάσεων τις 15ης Μαρτίου 2004 προκύπτει ότι η Επιτροπή θεωρούσε ότι η παράβαση στην οποία αναφερόταν το εν λόγω έγγραφο, δηλαδή η παράβαση που αφορούσε τα «είδη ραπτικής: βελόνες», αποτελούσε *ενιαία και συνεχή παράβαση*. Συνεπώς, οι αναιρεσείουσες είχαν πλήρως αντιληφθεί, το αργότερο κατά τον χρόνο κοινοποιήσεως της ανακοινώσεως των αιτιάσεων της 15ης Μαρτίου 2004, τον λόγο για τον οποίο, από της εκδόσεως της ανακοινώσεως αυτής, η διαδικασία χωρίστηκε σε δύο χωριστές διαδικασίες, η μία από τις οποίες κατέληξε στην έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

51. Συναφώς, και αντιθέτως προς όσα προβάλλουν οι αναιρεσείουσες, δεν νομίζω ότι μπορεί να επιβληθεί στην Επιτροπή η υποχρέωση να εξηγεί λεπτομερέστερα τους λόγους που την οδηγούν να περιορίσει το αντικείμενο ενός εγγράφου, όπως η ανακοίνωση των αιτιάσεων, το οποίο έχει ακριβώς ως λειτουργία να οριοθετήσει το αντικείμενο του σταδίου της διοικητικής διαδικασίας, μετά το πέρας του οποίου η Επιτροπή θα αποφανθεί οριστικά επί της προσαπτόμενης παραβάσεως [27]. Πράγματι, η προσέγγιση που προτείνουν οι αναιρεσείουσες θα έχει ως συνέπεια να απαιτείται από την Επιτροπή να εξηγεί την προσωρινή θέση της, όπως προσδιορίζεται με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, σε σχέση με τα στοιχεία που προκύπτουν από προηγούμενες έρευνες τις οποίες η Επιτροπή εκτιμά ότι δεν πρέπει να περιλάβει στο συγκεκριμένο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας. Κατά τη νομολογία, κάτι τέτοιο δεν θα ανάγκαζε απλώς την Επιτροπή να αναφέρει στην ανακοίνωση των αιτιάσεων όλα τα ουσιώδη στοιχεία στα οποία βασίζει, στο συγκεκριμένο στάδιο της διαδικασίας, τον ισχυρισμό της περί υπάρξεως παραβάσεως, αλλά και να περιλάβει ολοκληρωμένη αιτιολογία σχετικά με τα (εκ φύσεως μη ουσιώδη) στοιχεία στα οποία δεν προτίθεται να βασιστεί στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας.

52. Το να επιβληθεί μια τέτοια υποχρέωση αιτιολογήσεως σε αυτό το στάδιο της διοικητικής διαδικασίας θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, υπερβολικό.

53. Στην υπό κρίση υπόθεση, εξάλλου, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί, όπως αναφέρουν οι αναιρεσείουσες, ότι κατά τον χρόνο εκδόσεως της ανακοινώσεως των αιτιάσεων της 15ης Μαρτίου 2004, η Επιτροπή δεν είχε ολοκληρώσει τη διαδικασία έρευνας που αφορούσε τον τομέα των φερμουάρ και για τον λόγο αυτόν, δεν είχε αποστείλει στις αναιρεσείουσες την ανακοίνωση των αιτιάσεων για την υπόθεση αυτή, η οποία εκδόθηκε στις 16 Σεπτεμβρίου 2004. Υπ' αυτές τις συνθήκες, είναι ακόμα πιο δύσκολο να γίνει αντιληπτό πώς μπορεί να απαιτηθεί από την Επιτροπή ειδική αιτιολόγηση του διαχωρισμού της διαδικασίας κατά την έκδοση της πρώτης ανακοινώσεως των αιτιάσεων για τον τομέα «είδη ραπτικής: βελόνες», τη στιγμή που, σε εκείνο το στάδιο, δεν μπορούσε να διαπιστωθεί από κανένα έγγραφο η ύπαρξη άλλης παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

54. Εξάλλου, επισημαίνω ότι με την απόφαση van Landewyck κ.λπ. κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο απέρριψε λόγο προσφυγής αντλούμενο από τη μη κανονική και μη αιτιολογημένη συνένωση, στο στάδιο της εκδόσεως αποφάσεως με την οποία διαπιστώθηκε παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ, τριών διαδικασιών που είχαν κινηθεί χωριστά, λόγω

27 — Βλ., σχετικά, προαναφερθείσα απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 183).

του ότι είχε δοθεί η δυνατότητα στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις και ενώσεις να γνωστοποιήσουν την άποψή τους όσον αφορά τις αιτιάσεις που έγιναν δεκτές στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας και προέκυπταν από διάφορες καταγγελίες οι οποίες είχαν υποβληθεί διαδοχικά κατά τη διάρκεια της διαδικασίας [28]. Παρά την έλλειψη αιτιολογίας της αποφάσεως κατά της οποίας στρεφόταν η προσφυγή στην υπόθεση εκείνη, όσον αφορά τη «συνένωση» των τριών διαδικασιών, το Δικαστήριο έκρινε ότι τίποτε δεν εμποδίζει την Επιτροπή να αποφανθεί με μία μόνον απόφαση για παράβαση που αποτελούσε αντικείμενο πολλών καταγγελιών οι οποίες κατατέθηκαν διαδοχικά κατά τη διάρκεια της ίδιας διαδικασίας [29].

55. Δεν κατανοώ γιατί θα πρέπει να επιβληθεί στην Επιτροπή υποχρέωση λεπτομερέστερης αιτιολογήσεως στην περίπτωση που προβαίνει στον διαχωρισμό της διαδικασίας, εφόσον η ανακοίνωση των αιτιάσεων έδωσε στις αναιρεσείουσες τη δυνατότητα να προβάλουν την άποψη τους όσον αφορά τον εν λόγω διαχωρισμό στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας η οποία ολοκληρώθηκε με την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Υπενθυμίζω συναφώς ότι οι αναιρεσείουσες ουδέποτε προέβαλαν ενώπιον του Πρωτοδικείου πλάνη περί το δίκαιο ή πεπλανημένη εκτίμηση της Επιτροπής στην προσβαλλόμενη απόφαση, όσον αφορά τις περιεχόμενες στα σημεία 250 έως 260 της αποφάσεως αυτής διαπιστώσεις, σύμφωνα με τις οποίες υπήρχε «ενιαία και συνεχής παράβαση» του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ στις αγορές τις οποίες αφορούσε η εν λόγω απόφαση.

28 — Βλ. απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 1980, 209/78 έως 215/78 και 218/78 (Συλλογή τόμος 1980/ΙΙΙ, σ. 207, σκέψεις 29 έως 32).

29 — Όπ.π. (σκέψη 32).

56. Φρονώ συνεπώς ότι το Πρωτοδικείο δεν ήταν υποχρεωμένο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την υποτιθέμενη έλλειψη αιτιολογίας σχετικά με τον διαχωρισμό της διοικητικής διαδικασίας.

57. Για τον λόγο αυτόν, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος.

Γ — *Επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αντλείται από αρνησιδικία και προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας*

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

58. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι αρνήθηκε να κρίνει τη νομιμότητα του διαχωρισμού της διαδικασίας, μολονότι, αφενός, αναγνώρισε ότι η παρούσα υπόθεση διέφερε από την υπόθεση επί της οποίας είχε εκδοθεί η προαναφερθείσα απόφαση «Tokai II» και, αφετέρου, διέθετε στοιχεία, και συγκεκριμένα τις ανακοινώσεις των αιτιάσεων της 15ης Σεπτεμβρίου 2004 και της 8ης Μαρτίου 2006 σχετικά με την υπόθεση «φερμουάρ» από τα οποία προέκυπτε ότι η Επιτροπή είχε προβεί αυθαιρέτως στον διαχωρισμό μιας ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως. Αντιθέτως προς όσα δέχθηκε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 66 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η έκβαση της διαδικασίας αυτής δεν αποτελούσε πλέον αντικείμενο εικασιών. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο αγνόησε επίσης το γεγονός ότι η νομιμότητα της

προσβαλλομένης αποφάσεως εξηρτάτο από το αν η παράβαση την οποία διαπίστωνε και για την οποία επέβαλλε κυρώσεις ήταν διαφορετική από την τέταρτη παράβαση η οποία διαπιστώθηκε με την απόφαση «φερμουάρ».

59. Η Επιτροπή υπενθυμίζει, κατ' ουσίαν, ότι η απόφαση «φερμουάρ» δεν είχε εκδοθεί όταν το Πρωτοδικείο συζήτησε την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προβαλλόμενη απόφαση, καθώς και ότι οι ανακοινώσεις των αιτιάσεων είναι έγγραφα προπαρασκευαστικής φύσεως, και ζητεί την απόρριψη του λόγου αναιρέσεως.

2. Εκτίμηση

60. Όπως ανέφερα κατά την εξέταση του πρώτου λόγου αναιρέσεως, οι εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου που περιλαμβάνονται στις σκέψεις 63 έως 66 τις αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και παρατίθενται στο σημείο 17 των προτάσεών μου, εκτέθηκαν, εμμέσως πλην σαφώς, στο πλαίσιο της εξετάσεως των επιπτώσεων που προβάλλεται ότι είχε η προσβολή του δικαιώματος ακροάσεως στη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως.

61. Καθόσον το Πρωτοδικείο έκρινε, ορθώς κατά τη γνώμη μου, ότι οι αναιρεσείουσες ήσαν σε θέση να αμυνθούν κατά του διαχωρισμού της διαδικασίας, οι εκτιμήσεις που περιλαμβάνονται στις σκέψεις 63 έως 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως είχαν πλεοναστικό χαρακτήρα.

62. Κατά τη νομολογία, αιτιάσεις οι οποίες στρέφονται κατά των αιτιολογιών που παρατίθενται πλεοναστικώς σε απόφαση του Πρωτοδικείου πρέπει να απορρίπτονται [30].

63. Συνεπώς, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να κριθεί αλυσιτελής.

64. Εν πάση περιπτώσει, ο λόγος αυτός είναι, κατά την άποψή μου, αβάσιμος.

65. Κατ' αρχάς, αντιθέτως προς όσα ισχυρίζονται οι αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο, με τη σκέψη 65 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, δεν έκρινε ότι η παρούσα υπόθεση διαφέρει από την υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Tokai II, αλλά απλώς συνόψισε τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών με τα οποία τεκμηριώνουν την γνώμη τους ότι οι υποθέσεις «βελόνες» και «φερμουάρ» συμπίπτουν και συνεπώς η υπόθεση δεν είναι απολύτως ανάλογη με την υπόθεση που είναι γνωστή ως Tokai II. Πράγματι, με τη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπιστώνει ότι οι «διαβεβαιώσεις [των αναιρεσειουσών] μπορούν να εξακριβωθούν μόνο μετά την έκδοση διοικητικής αποφάσεως στην υπόθεση φερμουάρ».

30 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 28ης Οκτωβρίου 2004, C-164/01 P, van den Berg κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-10225, σκέψη 60), και της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. I-5425, σκέψη 148).

66. Επίσης, όσον αφορά συγκεκριμένα την εκτίμηση που περιλαμβάνεται στη σκέψη 66 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, δεν αμφισβητείται ότι, κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής ενώπιον του Πρωτοδικείου και της συζητήσεως της υποθέσεως μετά την ολοκλήρωση της προφορικής διαδικασίας, δεν είχε εκδοθεί απόφαση που να θέτει τέλος στη διοικητική διαδικασία στην υπόθεση «φερμουάρ». Το γεγονός ότι, όπως αναφέρουν οι αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο διέθετε, κατά τον χρόνο της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, τις δύο ανακοινώσεις των αιτιάσεων που είχαν αποσταλεί στις αναιρεσείουσες στην υπόθεση «φερμουάρ» δεν παρείχε στο Πρωτοδικείο τη δυνατότητα, λόγω του αναγκαστικά προσωρινού χαρακτήρα των εκτιμήσεων που περιέχονται στα εν λόγω έγγραφα [31], να τις εκλάβει ως ένδειξη απουσίας αντικειμενικών λόγων δικαιολογούντων τον διαχωρισμό της διαδικασίας. Αν το Πρωτοδικείο είχε ακολουθήσει την προσέγγιση που υποδεικνύουν οι αναιρεσείουσες προς στήριξη του παρόντος λόγου αναιρέσεως και είχε λάβει υπόψη τα στοιχεία τα οποία περιείχαν οι προαναφερθείσες ανακοινώσεις των αιτιάσεων, θα είχε κατά τη γνώμη μου υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά τις αιτιολογίες της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διότι θα είχε λάβει υπόψη προσωρινές εκτιμήσεις οι οποίες είχαν γίνει χωρίς να ληφθούν υπόψη οι ενδεχόμενες παρατηρήσεις των επιχειρήσεων αποδεκτών των εν λόγω ανακοινώσεων, προκαταλαμβάνοντας κατά απαράδεκτο τρόπο την απόφαση στην υπόθεση «φερμουάρ» [32].

67. Εξάλλου, είναι σημαντικό να υπομνησθεί ότι οι αναιρεσείουσες ουδέποτε ισχυρίστηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή είχε υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο ή πεπλανημένες εκτιμήσεις δεχθείσα, με την προσβαλλόμενη απόφαση, την ύπαρξη ενιαίας και συνεχούς παραβάσεως κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

68. Συνεπώς, το Πρωτοδικείο δεν μπορούσε παρά να περιοριστεί στη διαπίστωση ότι οι διαβεβαιώσεις των αναιρεσειουσών, που βασίζονταν σε προπαρασκευαστικές πράξεις της αποφάσεως «φερμουάρ», η οποία δεν είχε εκδοθεί κατά τον χρόνο συζητήσεως της υποθέσεως ούτε κατά τον χρόνο εκδόσεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αποτελούσαν απλές εικασίες και δεν μπορούσαν να θέσουν σε αμφισβήτηση τη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως.

69. Το Πρωτοδικείο, επισημαίνοντας με τη σκέψη 66, πρώτη περίοδος, της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι οι διαβεβαιώσεις αυτές μπορούσαν να εξακριβωθούν μόνο μετά την έκδοση της αποφάσεως στην υπόθεση «φερμουάρ», δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο. Αντιθέτως, απάντησε στα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών περιορίζοντας ορθώς τον έλεγχό του στη νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως, υπό το πρίσμα των λόγων που προέβαλλαν οι αναιρεσείουσες. Δεν θα μπορούσε συνεπώς να υποστηριχθεί, κατά τη γνώμη μου, ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε αρνησιδικία ή προσέβαλε το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας.

70. Επιπλέον, η εκτίμηση που περιέχεται στη σκέψη 66, πρώτη περίοδος, της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και η διευκρίνιση που περιέχεται στη σκέψη 232, in fine, της ίδιας αποφάσεως, σχετικά με την αναλογικότητα του προστίμου που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση σε σχέση με το πρόστιμο που υπήρχε ενδεχόμενο να επιβληθεί στις αναιρεσείουσες με την απόφαση «φερμουάρ», κατά την οποία το επιχείρημα των αναιρεσειουσών θα έπρεπε να προβληθεί στο πλαίσιο μιας ενδεχόμενης μεταγενέστερης διαδικασίας στρεφόμενης κατά της μέλλουσας να εκδοθεί από την

31 — Βλ. σχετικά νομολογία που παρατίθεται στην υποσημείωση 21 των παρουσών προτάσεων.

32 — Βλ., σχετικά με το ύψος των προστίμων, προαναφερθείσα απόφαση Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 434).

Επιτροπή αποφάσεως στην υπόθεση «φερμουάρ», αποδεικνύουν, κατά την άποψή μου, ότι το Πρωτοδικείο επεχείρησε να υποδείξει στις αναιρεσείουσες ότι οι αιτιάσεις αυτές θα μπορούσαν να στραφούν λυσιτελέστερα κατά της αποφάσεως που θα εκδιδόταν ενδεχομένως στην υπόθεση «φερμουάρ» [33].

71. Για όλους τους προεκτεθέντες λόγους, φρονώ ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως, ο οποίος αντλείται από αρνησιδικία και προσβολή του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας πρέπει να απορριφθεί, κυρίως ως αλυσιτελής ή, επικουρικώς, ως αβάσιμος.

Δ — *Επί του τρίτου λόγου αναιρέσεως που αντλείται από την ανεπαρκή εκτίμηση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της διαπιστώσεως περί αθετήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει όσον αφορά τον καθορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως*

72. Ο τρίτος λόγος διαιρείται σε δύο σκέλη τα οποία αντλούνται, αντιστοίχως, από ανεπαρκή εκτίμηση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της διαπιστώσεως περί αθετήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει όσον αφορά το μέγεθος των οικείων αγορών και από ανεπαρκή εκτίμηση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της διαπιστώσεως περί αθετήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς.

33 — Οι αναιρεσείουσες, όπως δήλωσαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της παρούσας υποθέσεως, έχουν ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως «φερμουάρ» (βλ., ανωτέρω, σημείο 18 των προτάσεών μου).

1. Επί του πρώτου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως που αντλείται από ανεπαρκή εκτίμηση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της διαπιστώσεως περί αθετήσεως εκ μέρους της Επιτροπής της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως που υπέχει όσον αφορά το μέγεθος των οικείων αγορών

α) Εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου

73. Με την προσφυγή τους ενώπιον του Πρωτοδικείου, οι αναιρεσείουσες προσήπταν μεταξύ άλλων στην Επιτροπή ότι δεν αιτιολόγησε επαρκώς τις εκτιμήσεις της σχετικά με το μέγεθος των επίδικων αγορών, οι οποίες περιλαμβάνονταν στην προσβαλλόμενη απόφαση.

74. Το Πρωτοδικείο επισήμανε κατ' αρχάς, με τη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή δεν ήταν υποχρεωμένη, εν προκειμένω, να οριοθετήσει την αγορά προς τον σκοπό της εφαρμογής του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, λόγω του αντίθετου προς τους κανόνες του ανταγωνισμού αντικειμένου των συμφωνιών.

75. Εντούτοις, με τη σκέψη 88 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διευκρίνισε ότι, εφόσον με το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως επιβλήθηκε πρόστιμο κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 1/2003, οι σχετικές με τα πραγματικά περιστατικά περί οικείας αγοράς αποτελούσαν κρίσιμο στοιχείο για την απόφασή του, μολονότι ο ανεπαρκής τους χαρακτήρας δεν μπορούσε να επιφέρει ακύρωση της αποφάσεως αυτής στο σύνολό της.

76. Με τη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο υπογράμμισε τα ακόλουθα:

«89 […] κατά τις κατευθυντήριες γραμμές, η εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως "πρέπει να λαμβάνει υπόψη" όχι μόνον τη φύση της παραβάσεως, αλλά επίσης "τον πραγματικό της αντίκτυπο επί της αγοράς, εφόσον αυτός είναι δυνατό να εκτιμηθεί" (σημείο 1, Α, πρώτο εδάφιο). Προκειμένου, όμως, να εκτιμηθεί ο πραγματικός αντίκτυπος επί της αγοράς, απαιτείται προσδιορισμός αυτής της αγοράς. Κατά τις κατευθυντήριες γραμμές, είναι, επίσης, "αναγκαίο" προς καθορισμό της σοβαρότητας μιας παραβάσεως, να "λαμβάνεται υπόψη η πραγματική οικονομική δυνατότητα του αυτουργού της παραβάσεως να προξενήσει σημαντική ζημία σε άλλους οικονομικούς παράγοντες" (σημείο 1, Α, τέταρτο εδάφιο), πράγμα που απαιτεί τον καθορισμό του μεγέθους των αγορών και των μεριδίων που κατέχουν οι οικείες επιχειρήσεις.»

77. Αφού έκρινε ότι δεν υπήρχε ανεπάρκεια αιτιολογίας όσον αφορά την οριοθέτηση των αγορών (σκέψη 95 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως), το Πρωτοδικείο εξέτασε τις διαπιστώσεις της Επιτροπής σχετικά με το μέγεθος της αγοράς, οι οποίες περιλαμβάνονται στις αιτιολογικές σκέψεις 45 και 46 της προσβαλλομένης αποφάσεως.

78. Με τη σκέψη 98 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο επισήμανε ότι οι εκτιμήσεις της Επιτροπής σχετικά με το μέγεθος των τριών αγορών προϊόντων τις οποίες είχε επισημάνει είχαν κενά και δεν καθιστούσαν δυνατό τον έλεγχο του μεγέθους όλων των οικείων αγορών. Με τη σκέψη 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση «βαρύνεται με έλλειψη αιτιολογίας, λόγος που θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη μερική της ακύρωση […], εκτός αν οι διαπιστώσεις της Επιτροπής οι σχετικές με την πραγματική οικονομική δυνατότητα των οικείων επιχειρήσεων να προκαλέσουν σημαντική ζημία στηρίζονται σε άλλους λόγους εκτιθέμενους στην [προσβαλλόμενη] απόφαση».

79. Με τις σκέψεις 100 και 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο προέβη στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

«100 Εν προκειμένω, οι αναιρεσείουσες ουδέποτε αμφισβήτησαν τις διαπιστώσεις της Επιτροπής οι οποίες εκτίθενται στο σκεπτικό της [προσβαλλομένης] αποφάσεως και οι οποίες επιτρέπουν να διαπιστωθεί η ύπαρξη της εν λόγω δυνατότητας ακόμα και χωρίς τα προαναφερθέντα στοιχεία. Πράγματι, η Επιτροπή, με την [αιτιολογική σκέψη] 325 της [προσβαλλομένης] αποφάσεως έκρινε ότι, κατά την περίοδο της παραβάσεως, οι Prym και Entaco είχαν ηγετική θέση στην ευρωπαϊκή αγορά κατασκευής βελονών, ενώ ο ανταγωνισμός ήταν πολύ περιορισμένος [κυρίως από τη Needle Industries (India) Ltd]☒ότι η Prym ήταν η υπ' αριθμόν ένα εταιρία στους υπόλοιπους τομείς μεταλλικών ειδών ραπτικής, όπως τα κλείστρα και οι καρφίτσες, και ένας από τους κυριότερους ανταγωνιστές στην αγορά φερμουάρ, καθώς

και ότι οι Coats και Prym ήταν οι κυριότεροι ανταγωνιστές όσον αφορά τις πωλήσεις λιανικής με τις βελόνες ραψίματος στο χέρι οι οποίες έφεραν, αντιστοίχως, τα σήματα Milward και Newey.

101 Οι παρατηρήσεις αυτές, μολονότι φέρουν τον τίτλο "Διαφοροποιημένη μεταχείριση", περιλαμβάνονται στο τμήμα "Σοβαρότητα της παραβάσεως" της [προσβαλλομένης] αποφάσεως και περιέχουν αναφορές στα κριτήρια που επιτρέπουν την αξιολόγηση της πραγματικής οικονομικής δυνατότητας των αυτουργών παραβάσεως να προξενήσουν σημαντική ζημία. Εξάλλου, οι αναιρεσείουσες ουδέποτε αμφισβήτησαν ότι περιλαμβάνονταν μεταξύ των ισχυρότερων επιχειρήσεων του οικείου τομέα.»

β) Επιχειρήματα των διαδίκων

80. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο παρέβλεψε το γεγονός ότι η αθέτηση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως όσον αφορά το μέγεθος των αγορών προϊόντων είχε αντίκτυπο στον προσδιορισμό της συγκεκριμένης βαρύτητας της παραβάσεως, εφόσον ο προσδιορισμός αυτός προϋποθέτει σωρευτική εφαρμογή πολλών κριτηρίων. Οι αναιρεσείουσες διευκρινίζουν συναφώς ότι η Επιτροπή τονίζει, στην αιτιολογική σκέψη 333 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι προσδιόρισε τη συγκεκριμένη βαρύτητα της παραβάσεως βάσει του μεγέθους των επίδικων αγορών και της οικονομικής δυνατότητας των αυτουργών των παραβάσεων να προξενήσουν σημαντική ζημία.

81. Οι αναιρεσείουσες φρονούν ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο δεχθέν ότι η Επιτροπή είχε περιγράψει επαρκώς τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς αναφερόμενη, στο σημείο 101 της προσβαλλομένης αποφάσεως, στην ηγετική θέση των οικείων επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτόν, το Πρωτοδικείο παρέβλεψε τη διαφορά μεταξύ του προσδιορισμού της πραγματικής οικονομικής δυνατότητας μιας επιχειρήσεως να προξενήσει σημαντική ζημία και του προσδιορισμού του συγκεκριμένου αντίκτυπου επί της αγοράς, εφόσον αυτή μπορεί να προσδιοριστεί. Μολονότι ότι οι αναιρεσείουσες δέχονται ότι η αναφορά σε ηγετική θέση μπορεί ίσως να αρκεί για να διαπιστωθεί η οικονομική δυνατότητα επιχειρήσεως να προξενήσει σημαντική ζημία, θεωρούν ότι δεν αρκεί για να εκτιμηθεί ο πραγματικός αντίκτυπος επί της αγοράς, ο οποίος απαιτεί να διαπιστωθεί το μέγεθος των αγορών. Εξάλλου, οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι υπάρχει αντίφαση αιτιολογιών μεταξύ του σημείου 89 και των σημείων 99 και 100 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Θεωρούν συνεπώς ότι οι πλάνη περί το δίκαιο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως πρέπει να επιφέρει ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

82. Η Επιτροπή απαντά ότι, κατ' ορθή ερμηνεία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο δέχθηκε ότι υπάρχει υποχρέωση προσδιορισμού του μεγέθους των αγορών προϊόντων μόνον όσον αφορά τη δυνατότητα των επιχειρήσεων να προξενήσουν σημαντική ζημία. Εντούτοις, αν η δυνατότητα αυτή διαπιστωθεί με άλλα μέσα, όπως συνέβη εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν υποχρεούται πλέον να προσδιορίσει το μέγεθος των αγορών (σκέψεις 89, 90, 99 και 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Εξάλλου, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η μέθοδος υπολογισμού των προστίμων η οποία περιγράφεται στις κατευθυντήριες γραμμές δεν επιβάλλει σε καμία περίπτωση τη συνεκτίμηση του μεγέθους των αγορών προϊόντων για τον καθορισμό του αρχικού ποσού του προστίμου.

83. Κατά την Επιτροπή, το Πρωτοδικείο δεν ενέπλεξε το ζήτημα του προσδιορισμού της πραγματικής δυνατότητας της επιχειρήσεως να προξενήσει σημαντική ζημία με το ζήτημα του προσδιορισμού του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως, εφόσον, με τη σκέψη 115 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διαπίστωσε ανεπαρκή αιτιολογία όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο.

84. Η Επιτροπή προσθέτει ότι το Πρωτοδικείο, κρίνοντας με τη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να προσδιορίσει την επίδικη αγορά και συνεπώς και το μέγεθός της, ασφαλώς δεν θεώρησε ότι ο προσδιορισμός αυτός ανταποκρινόταν στον προσδιορισμό που απαιτείται στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 82 ΕΚ. Σε διαφορετική περίπτωση, η νομολογία σύμφωνα με την οποία η Επιτροπή δεν υποχρεούται, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ να προσδιορίσει την αγορά θα έπαυε να έχει οποιαδήποτε έννοια. Εν πάση περιπτώσει, ενδεχόμενα σφάλματα όσον αφορά τις διαπιστώσεις σχετικά με το μέγεθος των αγορών δεν μπορούν να επιφέρουν συνολική ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

γ) Εκτίμηση

85. Καταρχήν, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι με το παρόν σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες στρέφονται αποκλειστικά κατά της εκτιμήσεως του Πρωτοδικείου σχετικά με την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως που αφορά το μέγεθος των οικείων αγορών, προκειμένου να προσδιοριστεί η σοβαρότητα της παραβάσεως, η οποία αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, ένα από τα δύο κριτήρια που προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 3, του κανονισμού 1/2003 για τον υπολογισμό του προστίμου. Το παρόν σκέλος, και αν ακόμα υποτεθεί ότι πρέπει να γίνει δεκτό, μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα, εκτός από την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, μόνον τη μερική ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, όπως έκρινε το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 88 και 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και, ενδεχομένως, τη μεταρρύθμιση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

86. Εντούτοις, δεν νομίζω ότι το σκέλος αυτό μπορεί να ευδοκιμήσει.

87. Πρώτον, όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή με το υπόμνημα απαντήσεώς της, οι αναιρεσείουσες ερμηνεύουν σε πολλές περιπτώσεις εσφαλμένα τις προσβαλλόμενες αιτιολογίες της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διότι συγχέουν τις εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου όσον αφορά το μέγεθος των αγορών με τις εκτιμήσεις όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο του δεύτερου σκέλους του παρόντος λόγου αναιρέσεως και οι οποίες εκτέθηκαν σε άλλα σημεία του σκεπτικού της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζουν οι αναιρεσείουσες, ουδέποτε το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή είχε περιγράψει επαρκώς τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς αναφερόμενο, με τη σκέψη 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στην ηγετική θέση των εν λόγω επιχειρήσεων. Οι εκτιμήσεις που περιέχονται στη σκέψη 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αφορούν αποκλειστικά την πραγματική οικονομική δυνατότητα των οικείων επιχειρήσεων να προξενήσουν σημαντική ζημία σε άλλους οικονομικούς παράγοντες, κατά την έννοια του σημείου 1, Α, τέταρτο εδάφιο, των

κατευθυντήριων γραμμών, και όχι τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς, κατά την έννοια του σημείου 1, Α, πρώτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών.

88. Δεύτερον, οι αναιρεσείουσες φρονούν προφανώς, μολονότι η επιχειρηματολογία τους δεν είναι απολύτως σαφής ως προς το σημείο αυτό, ότι τα κριτήρια τα σχετικά με την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως για τον υπολογισμό του προστίμου είναι σωρευτικά και ότι, εφόσον η Επιτροπή περιλαμβάνει μεταξύ των κριτηρίων αυτών το μέγεθος των αγορών, όπως στην προσβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο δεν μπορεί να κρίνει ότι η ανεπαρκής όσον αφορά το κριτήριο αυτό αιτιολογία μπορεί να συμπληρωθεί με παραπομπή στις διαπιστώσεις της προσβαλλομένης αποφάσεως που αφορούν την πραγματική οικονομική δυνατότητα των οικείων επιχειρήσεων να προξενήσουν σημαντική ζημία.

89. Συναφώς θα πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η σοβαρότητα των παραβάσεων πρέπει να αποδεικνύεται λαμβανομένων υπόψη πολλών στοιχείων όπως είναι, ιδίως, τα ιδιαίτερα περιστατικά της υποθέσεως, το όλο πλαίσιό της και ο αποτρεπτικός χαρακτήρας των προστίμων, και τούτο χωρίς να υφίσταται δεσμευτικός ή εξαντλητικός κατάλογος κριτηρίων που πρέπει οπωσδήποτε να λαμβάνονται υπόψη [34].

90. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι στα στοιχεία που μπορούν να ληφθούν υπόψη για την εκτίμηση της σοβαρότητας των παραβάσεων συγκαταλέγονται η συμπεριφορά εκάστης των επιχειρήσεων, ο ρόλος που διαδραμάτισαν στη δημιουργία συμπράξεως, το κέρδος που αποκόμισαν από την πρακτική αυτή, το μέγεθός τους και η αξία των οικείων εμπορευμάτων, καθώς και ο κίνδυνος που αντιπροσωπεύουν παραβάσεις της μορφής αυτής για τους σκοπούς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας [35].

91. Συνεπώς, η Επιτροπή δεν υποχρεούται κατ' αρχήν να λάβει υπόψη το μέγεθος των αγορών προϊόντων, το οποίο αποτελεί ένα μόνον από τα κρίσιμα στοιχεία για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως [36].

92. Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζουν οι αναιρεσείουσες, η σκέψη 91 της προαναφερθείσας αποφάσεως Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής δεν μπορεί παρά να ερμηνευθεί με αυτόν τον τρόπο. Πράγματι, η εν λόγω σκέψη αναφέρει απλώς ότι πρέπει να λαμβάνεται υπόψη «η έκταση της [επηρεαζόμενης] αγοράς», πράγμα που σημαίνει ασφαλώς τη γεωγραφική έκταση της οικείας αγοράς, όπως προκύπτει και από το σημείο 1, Α, των κατευθυντήριων γραμμών και όχι το οικονομικό μέγεθος (ή το μέγεθος του κύκλου εργασιών) των επηρεαζόμενων αγορών.

34 — Βλ. αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, C-219/95 P, Ferriere Nord κατά Επιτροπής (Συλλογή 1997, σ. I-4411, σκέψη 33)☒ της 15ης Οκτωβρίου 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 465), Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 241), και Dalmine κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 129).

35 — Βλ. αποφάσεις της 7ης Ιουνίου 1983, 100/80 έως 103/80, Musique Diffusion française κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 1825, σκέψη 129)☒Danske Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 242), και Dalmine κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 130).

36 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, προαναφερθείσα απόφαση Dalmine κατά Επιτροπής (σκέψη 132).

93. Θα πρέπει να υπομνησθεί ότι, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή τονίζει ότι βασίστηκε σε διάφορα στοιχεία για τον προσδιορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως, μεταξύ των οποίων το μέγεθος των αγορών και η πραγματική οικονομική δυνατότητα των επιχειρήσεων να προξενήσουν σοβαρή ζημία σε άλλους οικονομικούς παράγοντες. Το τελευταίο αυτό στοιχείο αναφέρεται ρητώς στο σημείο 1, Α, τέταρτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών.

94. Θα πρέπει να επισημανθεί συναφώς ότι οι αναιρεσείουσες δεν βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου, η οποία εκτίθεται στη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως και σύμφωνα με την οποία, για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως, είναι απαραίτητο (και, στην πραγματικότητα, λειτουργικό) να προσδιοριστεί το μέγεθος των αγορών προκειμένου να καθοριστεί η πραγματική οικονομική δυνατότητα των επιχειρήσεων να προξενήσουν σοβαρή ζημία σε άλλους οικονομικούς παράγοντες κατά την έννοια των κατευθυντήριων γραμμών.

95. Εντούτοις, οι αναιρεσείουσες εκτιμούν ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε αντίφαση θέτοντας αρχικά μια τέτοια απαίτηση, αλλά δεχόμενο στη συνέχεια, με τις σκέψεις 99 και 100 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η ανεπάρκεια αιτιολογίας την οποία διαπίστωσε σχετικά με το προσδιορισμό του μεγέθους των αγορών μπορεί να καλυφθεί με την αναφορά της ηγετικής θέσεως στην αγορά, στην αιτιολογική σκέψη 325 της προσβαλλομένης αποφάσεως, την οποία οι αναιρεσείουσες δεν αμφισβητούν.

96. Μολονότι θεωρώ ότι οι αναιρεσείουσες λυσιτελώς υπογραμμίζουν την αντίφαση μεταξύ των αιτιολογιών οι οποίες εκτίθενται στις σκέψεις 89, 99 και 100 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως [37], η αιτίαση αυτή δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να ευδοκιμήσει για τους ακόλουθους λόγους.

97. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο και όπως υπενθυμίζει το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 90 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα μερίδια αγοράς που κατέχει μια επιχείρηση είναι κρίσιμα για τον προσδιορισμό της επιρροής που η επιχείρηση μπορεί να ασκήσει στην αγορά [38].

98. Εντούτοις, από τη νομολογία αυτή δεν μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, για να εκτιμηθεί η επιρροή της επιχειρήσεως στην αγορά ή, για να χρησιμοποιήσω την ορολογία των κατευθυντήριων γραμμών, η πραγματική οικονομική δυνατότητα προκλήσεως σημαντικής οικονομικής ζημίας σε άλλους οικονομικούς παράγοντες, χρειάζεται να εκτιμηθεί αυτή η ικανότητα υποχρεώνοντας την Επιτροπή να οριοθετήσει προηγουμένως την αγορά και να εκτιμήσει το μέγεθός της με όρους μεγέθους του κύκλου εργασιών [39].

37 — Υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, το ζήτημα αν είναι αντιφατική ή ανεπαρκής η αιτιολογία μιας αποφάσεως του Πρωτοδικείου είναι νομικό ζήτημα το οποίο, ως τέτοιο, μπορεί να τεθεί στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως. Βλ., ιδίως, προαναφερθείσα απόφαση Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (σκέψη 71 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

38 — Απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1998, C-185/95 P, Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 139).

39 — Υπενθυμίζω ότι, με τη σκέψη 95 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή είχε εκπληρώσει την υποχρέωση αιτιολογήσεως όσον αφορά την οριοθέτηση των επίδικων αγορών, διαπίστωση κατά της οποίας δεν στρέφονται οι αναιρεσείουσες.

99. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, το να θεωρηθεί ότι η σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως θέτει μια τέτοια απαίτηση θα οδηγούσε στο να της επιβληθεί η υποχρέωση προσκομίσεως αποδείξεως που δεν υπέχει ούτε στο πλαίσιο της διαπιστώσεως παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, όταν η παράβαση αυτή είναι, ως εκ της φύσεώς της, έρχεται σε αντίθεση προς το εν λόγω άρθρο, όπως διαπίστωσε το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 86 και 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, παραπέμποντας σε πάγια νομολογία (αιτιολογίες κατά των οποίων δεν βάλλουν οι αναιρεσείουσες) [40].

100. Μια τέτοια προσέγγιση θα οδηγούσε επίσης σε εξαιρετικά περιοριστική ερμηνεία των κατευθυντήριων γραμμών.

101. Συνεπώς, μολονότι εκτιμώ ότι ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι, για τον καθορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως και τον υπολογισμό του προστίμου, η Επιτροπή ήταν υποχρεωμένη να λάβει υπόψη την πραγματική οικονομική δυνατότητα των αυτουργών της παραβάσεως να προξενήσουν σοβαρή ζημία σε άλλους οικονομικούς παράγοντες, κατ' εφαρμογήν του σημείου 1, Α, τέταρτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών, αυτή η εκτίμηση δεν σημαίνει αναγκαστικά, κατά την άποψή μου, ότι «είναι απαραίτητο να προσδιορίζεται το μέγεθος των αγορών» αντιθέτως προς ό,τι έκρινε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 89 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

102. Αντιθέτως, είναι κατά την άποψή μου ορθότερο να θεωρηθεί ότι η δυνατότητα αυτή των αυτουργών της παραβάσεως μπορεί να αποδειχθεί με όλα τα πρόσφορα μέσα, μεταξύ των οποίων και με τον προσδιορισμό του μεγέθους των αγορών από απόψεως κύκλου εργασιών.

103. Αυτό ακριβώς όμως είναι το κριτήριο που εφάρμοσε το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 99 έως 101 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, το Πρωτοδικείο έκρινε, αφού διαπίστωσε ότι η προσβαλλόμενη απόφαση περιείχε ανεπαρκείς αιτιολογίες όσον αφορά τον προσδιορισμό του μεγέθους των αγορών από άποψη κύκλου εργασιών, ότι αυτό το κενό αιτιολογίας μπορούσε να καλυφθεί από άλλες αιτιολογίες που εκτίθενται στην προσβαλλόμενη απόφαση, και συγκεκριμένα από τις διαπιστώσεις που εκτίθενται στην αιτιολογική σκέψη 325 της εν λόγω αποφάσεως και αφορούν, κατ' ουσίαν, αυτό που οι διάδικοι της παρούσας δίκης χαρακτήρισαν ηγετική θέση των αναιρεσειουσών στις αγορές.

104. Αξίζει να υπομνησθεί σχετικά ότι, με τα σημεία 63 και 66 της αιτήσεως αναιρέσεώς τους, οι αναιρεσείουσες αποδέχονται ρητώς

40 — Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, «ο προσδιορισμός της σχετικής αγοράς στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης [νυν άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ] έχει ως μόνο σκοπό να καθοριστεί αν η επίμαχη συμφωνία μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και έχει ως σκοπό τον περιορισμό, την παρεμπόδιση ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς» (διάταξη της 16ης Φεβρουαρίου 2006, C-111/04 P, Adriatica di Navigazione κατά Επιτροπής, σκέψη 31). Το Δικαστήριο συνάγει, πολύ λογικά, με τη σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η υποχρέωση οριοθετήσεως της οικείας αγοράς σε απόφαση που εκδίδεται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 81 ΕΚ δεν είναι απόλυτη, αλλά επιβάλλεται στην Επιτροπή μόνον όταν, χωρίς αυτή, δεν είναι δυνατό να κριθεί αν η σύμπραξη μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και έχει ως σκοπό τον περιορισμό, την παρεμπόδιση ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς. Βλ. επίσης, ιδίως, αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 19ης Μαρτίου 2003, T-213/00, CMA CGM κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. II-913, σκέψη 206), της 6ης Ιουλίου 2000, T-62/98, Volkswagen κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-2707, σκέψη 230), και της 8ης Ιουλίου 2004, T-44/00, Mannesmannröhren-Werke κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. II-2223, σκέψη 132).

τη λυσιτέλεια ενός τέτοιου κριτηρίου για την εκτίμηση της πραγματικής οικονομικής δυνατότητας επιχειρήσεως να προξενήσει σημαντική ζημία. Σχετικώς, προσάπτουν στην Επιτροπή ότι δεν απέδειξε επαρκώς την ύπαρξη μιας τέτοιας ηγετικής θέσεως στην αγορά, ενόψει των περιστάσεων της υποθέσεως. Ένας τέτοιος ισχυρισμός που αφορά τη διαπίστωση και την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών δεν μπορεί να εξεταστεί από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης, εκτός αν συντρέχει παραμόρφωση του περιεχομένου των στοιχείων αυτών από το Πρωτοδικείο [41], πράγμα το οποίο δεν επικαλούνται εν προκειμένω οι αναιρεσείουσες.

105. Για τους λόγους αυτούς, παρά την πλάνη περί το δίκαιο και τις αντιφατικές αιτιολογίες που επηρέασαν την κρίση του Πρωτοδικείου η οποία περιλαμβάνεται στις σκέψεις 89, 99 και 100 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα ελαττώματα αυτά δεν επηρέασαν το διατακτικό της εν λόγω αποφάσεως η οποία να μπορεί να επιφέρει τη μερική αναίρεσή της.

106. Προτείνω συνεπώς να απορριφθεί το πρώτο σκέλος του τρίτου λόγου αναιρέσεως ως αβάσιμο.

41 — Βλ., σχετικά, απόφαση της 19ης Μαρτίου 2009, C-510/06 P, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-1843, σκέψη 105 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

2. Επί του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως, το οποίο αντλείται από ανεπαρκή συνεκτίμηση εκ μέρους του Πρωτοδικείου της διαπιστώσεως περί αθετήσεως της υποχρεώσεως αιτιολογίας που υπέχει η Επιτροπή όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς

α) Εκτιμήσεις του Πρωτοδικείου

107. Με τη σκέψη 108 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει ότι, σύμφωνα με το σημείο 1, Α, πρώτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών, για τον προσδιορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως, η Επιτροπή υποχρεούται να εξετάσει τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς μόνον όταν προκύπτει ότι ο αντίκτυπος αυτός μπορεί να εκτιμηθεί.

108. Στη συνέχεια, με τη σκέψη 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο επισημαίνει ότι η Επιτροπή ουδέποτε υποστήριξε ότι, εν προκειμένω, ο αντίκτυπος δεν μπορούσε να μετρηθεί. Αντιθέτως μάλιστα, δήλωσε κατά την ένδικη διαδικασία, ότι η παράβαση είχε υλοποιηθεί, πράγμα που σημαίνει ότι είχε οπωσδήποτε πραγματικές επιπτώσεις στις συνθήκες ανταγωνισμού που επικρατούσαν στις οικείες αγορές.

109. Το Πρωτοδικείο απέρριψε αυτή την άποψη ως μη «πειστική», με την αιτιολογία ότι η εφαρμογή συμφωνίας δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι η συμφωνία έχει πραγματικές επιπτώσεις, στηριζόμενο στην πρακτική που ακολουθεί η Επιτροπή κατά την έκδοση αποφάσεων και σε μια απόφασή του. Προσήψε στην Επιτροπή ότι δεν απάντησε

στο επιχείρημα των αναιρεσειουσών ότι οι επίδικες συμφωνίες δεν είχαν προκαλέσει αύξηση των τιμών πωλήσεως των βελονών ραψίματος (σκέψη 110 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως). Τέλος, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή βασίστηκε αποκλειστικά σε μια σχέση αιτίου-αιτιατού μεταξύ της εφαρμογής της συμπράξεως και του πραγματικού αντίκτυπού της, η οποία δεν επαρκούσε για τον υπολογισμό του προστίμου (σκέψη 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως) και, κατά συνέπεια, κατέληξε στο συμπέρασμα, με τη σκέψη 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή δεν εκπλήρωσε επαρκώς την υποχρέωση αιτιολογήσεως την οποία υπείχε.

110. Το Πρωτοδικείο εξέτασε τις έννομες συνέπειες μιας τέτοιας αθετήσεως της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως με τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στη σκέψη αυτή, το Πρωτοδικείο υπογράμμισε, ιδίως, ότι τα εκτεθέντα από την Επιτροπή σχετικά με τον καθορισμό του ύψους του προστίμου δεν περιλάμβαναν κάποιο στοιχείο το οποίο να επεξηγεί γιατί η μείωση του αντίκτυπου της παραβάσεως μετά τις 13 Μαρτίου 1997, την οποία είχε ρητώς αναγνωρίσει με την αιτιολογική σκέψη 320 της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν είχε επηρεάσει τον υπολογισμό του προστίμου. Εντούτοις, το Πρωτοδικείο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «αυτή η έλλειψη αιτιολογίας δεν μπορεί, όμως, υπό τις παρούσες συνθήκες, να οδηγήσει στην ακύρωση ή στη μείωση του ύψους του επιβληθέντος προστίμου, δεδομένου ότι ο χαρακτηρισμός της παραβάσεως ως "πολύ σοβαρής" ήταν βάσιμος [για τους λόγους που εξέθεσε στις σκέψεις 188 και 189 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως] και ότι η Επιτροπή επέλεξε το κατώτατο αρχικό ποσό που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές για ανάλογη παράβαση (και συγκεκριμένα το ανώτατο ποσό για "σοβαρή" παράβαση), δηλαδή 20 εκατομμύρια ευρώ. Πράγματι, ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή ότι η επιλογή του κατώτατου ποσού αρκεί εν προκειμένω για να ληφθεί υπόψη η μείωση του αντίκτυπου της παραβάσεως κατά την περίοδο της παραβάσεως».

β) Επιχειρήματα των διαδίκων

111. Κατά τις αναιρεσείουσες, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, με τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η έλλειψη αιτιολογίας σχετικά με την εκτίμηση του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως δεν έπρεπε να οδηγήσει εν προκειμένω στην ακύρωση ή στη μείωση του προστίμου, δεδομένου ότι ο χαρακτηρισμός της παραβάσεως ως «πολύ σοβαρής» ήταν βάσιμος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το Πρωτοδικείο ανέμειξε θέματα που αφορούσαν την ουσιαστική νομιμότητα της αποφάσεως με θέματα που αφορούσαν τις έννομες συνέπειες αθετήσεως της τυπικής υποχρεώσεως αιτιολογίας. Εφόσον στον τομέα των συμπράξεων η Επιτροπή διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια, η τήρηση των διαδικαστικών ρυθμίσεων και της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως αποκτά πρωταρχική σημασία για τα δικαιώματα άμυνας.

112. Η Επιτροπή απορρίπτει την άποψη των αναιρεσειουσών. Φρονεί, εντούτοις, ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο στις σκέψεις 109 έως 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Αφενός, το Πρωτοδικείο απαίτησε από την Επιτροπή να αποδείξει την ανυπαρξία πραγματικού αντίκτυπου που να

μπορεί να εκτιμηθεί, χωρίς να διαπιστώσει το ίδιο αν ο αντίκτυπος αυτός μπορούσε να εκτιμηθεί. Αφετέρου, το Πρωτοδικείο δεν ακολούθησε την πάγια νομολογία σύμφωνα με την οποία η υλοποίηση συμφωνίας το αντικείμενο της οποίας νοθεύει τον ανταγωνισμό αρκεί για να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ανυπαρξίας αντίκτυπου επί της αγοράς. Για τον λόγο αυτόν, η Επιτροπή καλεί το Δικαστήριο να προβεί σε αντικατάσταση ορισμένων σημείων του σκεπτικού απορρίπτοντας τις διαπιστώσεις που περιλαμβάνονται στις σκέψεις 109 έως 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με την απόδειξη και τη δυνατότητα εκτιμήσεως του αντίκτυπου επί της αγοράς.

γ) Εκτίμηση

113. Πριν εξεταστεί το δεύτερο σκέλος του λόγου αναιρέσεως που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες σχετικά με τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, θα πρέπει να εξεταστεί το αίτημα αντικαταστάσεως ορισμένων σημείων του σκεπτικού που υποβάλλει η Επιτροπή, διότι το αίτημα αυτό μπορεί να επιτρέψει στο Δικαστήριο να επισημάνει πλάνη περί το δίκαιο στην οποία υπέπεσε το Πρωτοδικείο και να τη διορθώσει, χωρίς εντούτοις να επηρεαστεί το διατακτικό της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, εφόσον είναι βάσιμο για άλλους λόγους [42].

42 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 9ης Ιουνίου 1992, C-30/91 P, Lestelle κατά Επιτροπής (Συλλογή 1992, σ. I-3755, σκέψη 28), της 12ης Νοεμβρίου 1996, C-294/95 P, Ojha κατά Επιτροπής (Συλλογή 1996, σ. I-5863, σκέψη 52), της 13ης Ιουλίου 2000, C-210/98 P, Salzgitter κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-5843, σκέψη 58), και της 9ης Σεπτεμβρίου 2008, C-120/06 P και C-121/06 P, FIAMM κ.λπ. κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (Συλλογή 2008, σ. I-6513, σκέψη 187).

i) Επί του αιτήματος αντικαταστάσεως του σκεπτικού που υποβάλλει η Επιτροπή

114. Στο επίκεντρο των επικρίσεων που απευθύνει η Επιτροπή κατά του σκεπτικού του Πρωτοδικείου που εκτίθεται στις σκέψεις 109 έως 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως βρίσκονται δύο νομικά ζητήματα.

115. Πρώτον, η Επιτροπή φρονεί ότι εσφαλμένως διαπίστωσε το Πρωτοδικείο ότι η ίδια έπρεπε να αποδείξει την απουσία πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς, μολονότι, αφενός, η υποχρέωση αυτή της επιβάλλεται μόνον όταν ο αντίκτυπος αυτός μπορεί να εκτιμηθεί, πράγμα που, κατά την άποψή της, δεν συνέβαινε εν προκειμένω λόγω της φύσεως των συμφωνιών οι οποίες είχαν ως αντικείμενο την εξουδετέρωση του δυνητικού ανταγωνισμού στις οικείες αγορές και, αφετέρου, το Πρωτοδικείο δεν διαπίστωσε ότι ο αντίκτυπος επί της αγοράς μπορούσε να εκτιμηθεί.

116. Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο εκτιμώντας ότι δεν είχε αιτιολογήσει επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση, αρκεσθείσα να αναφέρει ότι οι πραγματικές επιπτώσεις της παραβάσεως επί της αγοράς προέκυπταν από την εφαρμογή της συμπράξεως.

117. Δεν συμφωνώ απολύτως με τις επικρίσεις αυτές.

118. Όσον αφορά την πρώτη σειρά επικρίσεων, ασφαλώς αληθεύει ότι κατά το σημείο 1, Α, πρώτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών, εναπόκειται αποκλειστικά στην Επιτροπή να αποδείξει τον πραγματικό αντίκτυπο επί της αγοράς, όταν αυτός μπορεί να εκτιμηθεί. Όσον αφορά τις οριζόντιες συμπράξεις με σκοπό τον έλεγχο των τιμών ή τον καταμερισμό των αγορών, από τις κατευθυντήριες γραμμές προκύπτει επίσης ότι οι συμπράξεις αυτές μπορεί να θεωρηθούν πολύ σοβαρές παραβάσεις αποκλειστικά και μόνο βάσει του χαρακτήρα τους, χωρίς η Επιτροπή να υποχρεούται να αποδείξει πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς. Στην περίπτωση αυτή, ο πραγματικός αντίκτυπος της παραβάσεως επί της αγοράς αποτελεί ένα μόνο μεταξύ πολλών στοιχείων.

119. Εντούτοις, όπως διαπιστώνει το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή αφιέρωσε ένα κεφάλαιο της προσβαλλομένης αποφάσεως στον «πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως», στο οποίο ανέφερε, μεταξύ άλλων, ότι η παράβαση είχε αντίκτυπο επί της αγοράς και ότι ο αντίκτυπος αυτός είχε μειωθεί μεταξύ της 13ης Μαρτίου 1997 και τις 31ης Δεκεμβρίου 1999. Όμως, δυοίν θάττερον: είτε η Επιτροπή δεν σκοπεύει να βασιστεί στο κριτήριο του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς, οπότε η απόφαση με την οποία επιβάλλει πρόστιμο στις επιχειρήσεις που συμμετέχουν στη σύμπραξη λαμβάνει υπόψη, για τον καθορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως, μόνον τον χαρακτήρα της παραβάσεως και, ενδεχομένως, την έκταση της γεωγραφικής αγοράς αναφοράς σύμφωνα με το σημείο 1, Α, των κατευθυντήριων γραμμών, είτε σκοπεύει να θεμελιώσει την απόφασή της στον αντίκτυπο αυτόν, όπως συμβαίνει με την προσβαλλόμενη απόφαση, όποτε τεκμαίρεται, κατά την άποψή μου, ότι εκλαμβάνει τον αντίκτυπο αυτόν ως δυνάμενο να εκτιμηθεί. Πράγματι, στο μέτρο που η προσφυγή σε ένα τέτοιο κριτήριο *μπορεί* να επιτρέψει στην Επιτροπή να αυξήσει το ύψος του προστίμου που πρόκειται να επιβάλει πέρα από το κατώτατο όριο των 20 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο προβλέπεται στις κατευθυντήριες γραμμές για τις πολύ σοβαρές παραβάσεις, δεν μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι, όταν η Επιτροπή επιλέγει να αφιερώσει, σε απόφαση περί επιβολής προστίμου, τρεις αιτιολογικές σκέψεις στον «πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως», δεν έχει την πρόθεση να θεμελιώσει την εν λόγω απόφαση στο κριτήριο του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως. Υπ' αυτές τις συνθήκες, είναι, κατά την άποψή μου, νομικώς ορθό να θεωρηθεί, όπως έκρινε κατ' ουσίαν το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ότι η Επιτροπή φρονεί ότι ο αντίκτυπος τον οποίο περιγράφει στην απόφασή της μπορεί καταρχήν να εκτιμηθεί, εκτός αν η εν λόγω απόφαση περιλαμβάνει ειδική αιτιολογία για το αντίθετο.

120. Στο πλαίσιο συνεπώς αυτό, και βάσει ενός τέτοιου τεκμηρίου όσον αφορά τη δυνατότητα εκτιμήσεως του πραγματικού αντίκτυπου επί της αγοράς, το Πρωτοδικείο υπογράμμισε, με τη σκέψη 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας η Επιτροπή δεν ισχυρίστηκε ότι ο πραγματικός αντίκτυπος της παραβάσεως δεν μπορούσε να εκτιμηθεί. Το Πρωτοδικείο κατ' ουδένα τρόπο υποχρέωσε την Επιτροπή σε αρνητική απόδειξη, αλλά αρκέστηκε να διαπιστώσει ότι, όσον αφορά το τεκμήριο που προανέφερα, η Επιτροπή δεν είχε αντικρούσει, κατά τη διάρκεια της ένδικης διαδικασίας, την ύπαρξη ενός τέτοιου τεκμηρίου δυνάμενου να συναχθεί από την ανάγνωση της προσβαλλομένης αποφάσεως.

121. Εξάλλου, η εξήγηση την οποία προβάλλει η Επιτροπή με το υπόμνημα αντι-

κρούσεως που κατέθεσε στο Δικαστήριο, κατά την οποία, λόγω της φύσεως των συμφωνιών —οι οποίες υπενθυμίζω ότι είχαν ως αντικείμενο τον καταμερισμό των αγορών προϊόντων και της γεωγραφικής αγοράς εξουδετερώνοντας την είσοδο στην αγορά ενός δυνητικού ανταγωνιστή— ο αντίκτυπός τους δεν μπορούσε να εκτιμηθεί, δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Πράγματι, μια τέτοια αιτιολογία δεν περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση και, εν πάση περιπτώσει, δεν προβλήθηκε ενώπιον του δικαστηρίου της ουσίας.

122. Τέλος, δεν απέκειτο στο Πρωτοδικείο να αποφανθεί, στο πλαίσιο της εξετάσεως της επάρκειας των αιτιολογιών της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατόπιν της αιτιάσεως που είχαν προβάλλει οι αναιρεσείουσες, ότι ο αντίκτυπος μπορούσε πράγματι να υπολογιστεί, διότι μια τέτοια εκτίμηση αφορά την ουσιαστική νομιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως.

123. Προτείνω συνεπώς να απορριφθεί η πρώτη σειρά επικρίσεων που προβάλλει η Επιτροπή κατά της αιτιολογίας της σκέψεως 109 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

124. Η δεύτερη σειρά επικρίσεων που αφορά εκτιμήσεις στις οποίες προέβη το Πρωτοδικείο με τις σκέψεις 110 έως 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τον ανεπαρκή χαρακτήρα της αποδείξεως του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς πρέπει να εξεταστεί διεξοδικότερα.

125. Είναι σημαντικό να επισημανθεί, αρχικά, ο συγκεχυμένος χαρακτήρας της συλλογιστικής που ανέπτυξε το Πρωτοδικείο με τις εν λόγω σκέψεις που φέρουν τον τίτλο «Επί της αιτιολογήσεως του υπολογισμού του προστίμου». Πράγματι, το Πρωτοδικείο εκθέτει χωρίς λογική ακολουθία τόσο τις τυπικές παρατηρήσεις που αφορούν τις ανεπαρκείς αιτιολογίες της προσβαλλομένης αποφάσεως (προσάπτοντας, για παράδειγμα, στην Επιτροπή, με τη σκέψη 110 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι δεν απάντησε στην επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών σχετικά με τη μη αύξηση των τιμών πωλήσεως των βελονών ραψίματος) όσο και τις, εξαιρετικά σημαντικότερες, εκτιμήσεις ουσίας που αφορούν τον μη «πειστικό» ή ανακριβή χαρακτήρα της αιτιολογίας που εκτίθεται στις αιτιολογικές σκέψεις 318 έως 320 της εν λόγω αποφάσεως [43].

126. Φρονώ ότι ορθώς η Επιτροπή προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι έκρινε ανεπαρκή την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως που αφορούσε τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς.

127. Πράγματι, αφενός, σύμφωνα με τη νομολογία σχετικά με την έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως του υπολογισμού προστίμου που επιβάλλεται για παράβαση των κοινοτικών κανόνων ανταγωνισμού, ο συνιστάμενος στην υποχρέωση αιτιολογήσεως ουσιώδης τύπος τηρείται, εφόσον η Επιτροπή εκθέσει, με την απόφασή της, τα στοιχεία εκτιμήσεως τα οποία χρησιμοποίησε

43 — Βλ., σχετικά με τη διάκριση αυτή, ιδίως προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (σκέψεις 67 και 72) καθώς και σκέψη 92 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

για να μετρήσει τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της παραβάσεως [44]. Εν προκειμένω, όσον αφορά τη σοβαρότητα της παραβάσεως, η οποία είναι η μόνη που αμφισβητείται, τα στοιχεία αυτά ασφαλώς εκτίθενται στις αιτιολογικές σκέψεις 316 έως 325 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ενώ το κριτήριο του πραγματικού αντίκτυπου εκτιμάται στις αιτιολογικές σκέψεις 318 έως 320 της εν λόγω αποφάσεως.

128. Αφετέρου, όπως προκύπτει από τα εκτιθέμενα στη σκέψη 110, πρώτη και δεύτερη φράση, της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθώς και στη σκέψη 111, τελευταία φράση, της αποφάσεως αυτής, το Πρωτοδικείο εξέτασε το βάσιμο των αιτιολογιών της προσβαλλομένης αποφάσεως απορρίπτοντας τις εκτιμήσεις που περιείχαν, και δεν περιορίστηκε να εξακριβώσει αν η Επιτροπή είχε εκθέσει κατά σαφή και μονοσήμαντο τρόπο τη συλλογιστική που την είχε οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η παράβαση είχε πραγματικό αντίκτυπο επί της αγοράς.

129. Φρονώ συνεπώς ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, με τη σκέψη 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι οι πλημμέλειες της προσβαλλομένης αποφάσεως, τις οποίες επισήμανε με τις σκέψεις 110 και 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αφορούν ανεπαρκείς αιτιολογίες σχετικά με το κριτήριο του πραγματικού αντίκτυπου επί της αγοράς [45].

130. Παρά ταύτα, δεν θεωρώ ότι το αίτημα αντικαταστάσεως σημείων του σκεπτικού το οποίο διατύπωσε η Επιτροπή μπορεί να γίνει δεκτό, εκτός αν θεωρηθεί ότι, με το αίτημα αυτό, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο έπρεπε να έχει διαπιστώσει σφάλμα νομικής εκτιμήσεως, πράγμα για το οποίο διατηρώ σοβαρές αμφιβολίες.

131. Πράγματι, θεωρώ, για τους λόγους που θα αναπτύξω στη συνέχεια, ότι ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να βασιστεί, για τον υπολογισμό του προστίμου, αποκλειστικά σε μια σχέση αιτίου-αιτιατού μεταξύ της εφαρμογής της συμπράξεως και του πραγματικού αντίκτυπού της επί της αγοράς.

132. Αντιθέτως προς όσα υποστήριξε η Επιτροπή, τόσο με το υπόμνημα αντικρούσεώς της όσο και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, το αν η πραγματική εφαρμογή μιας συμπράξεως αρκεί για να αποδειχθεί ο πραγματικός αντίκτυπος της παραβάσεως

44 — Βλ. αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-248/98 P, KNP BT κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9641, σκέψη 42), C-291/98 P, Sarrió κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9991, σκέψη 73), καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 463).

45 — Αξίζει να επισημανθεί σχετικά ότι, ενώ στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα της σκέψεως 115 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Πρωτοδικείο χρησιμοποιεί την έκφραση «défaut de motivation», από την απόδοση στη γλώσσα διαδικασίας (γερμανική) που είναι η μόνη αυθεντική και στην οποία χρησιμοποιείται η έκφραση «unzureichende Begründung» προκύπτει σαφώς ότι αυτό που αφορά η έκφραση αυτή δεν είναι η απουσία αιτιολογίας («Begründungsmangel»), αλλά η ύπαρξη ανεπαρκούς ή ελαττωματικής αιτιολογίας («unzureichende Begründung»). Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από το ότι η ίδια έκφραση χρησιμοποιείται και στη σκέψη 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία το Πρωτοδικείο διαπίστωσε «insuffisance de motivation» όσον αφορά το μέγεθος των αγορών.

επί της αγοράς δεν αποτελεί αντικείμενο «πάγιας νομολογίας» του Πρωτοδικείου. Εν πάση περιπτώσει, το πρόβλημα αυτό δεν έχει εξεταστεί ακόμα από το Δικαστήριο, το οποίο το αντιμετωπίζει για πρώτη φορά στην παρούσα υπόθεση και στις λεγόμενες υποθέσεις «των αυστριακών τραπεζών» [46].

133. Όπως υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας Υ. Bot με τις προτάσεις που ανέπτυξε στις 26 Μαρτίου 2009 στις δεύτερες αυτές υποθέσεις, υπάρχουν πολλές αβεβαιότητες σχετικά με το τι καλύπτει η έκφραση «είναι δυνατό να εκτιμηθεί» των κατευθυντήριων γραμμών [47].

134. Οι αβεβαιότητες αυτές απορρέουν, εν μέρει, από την αντιφατική νομολογία του Πρωτοδικείου όσον αφορά το κατά πόσον η διαπίστωση της πραγματικής εφαρμογής της συμπράξεως αρκεί για να αποδειχθεί η ύπαρξη πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς.

135. Όπως ορθώς υπογράμμισε ο γενικός εισαγγελέας Υ. Bot με τις προαναφερθείσες προτάσεις του [48], διακρίνονται σχετικά δύο νομολογιακά ρεύματα.

136. Σύμφωνα με το πρώτο, το Πρωτοδικείο κρίνει ότι η Επιτροπή μπορεί να βασιστεί απλώς στην εφαρμογή της συμπράξεως προκειμένου να κρίνει ότι υπάρχει πραγματικός αντίκτυπος επί της αγοράς. Την άποψη αυτή ακολουθούν οι αποφάσεις του Πρωτοδικείου στις υποθέσεις «των αυστριακών τραπεζών» [49], Groupe Danone κατά Επιτροπής [50] καθώς και, πιο πρόσφατα, Hoechst κατά Επιτροπής [51] και Carbone-Lorraine κατά Επιτροπής [52].

137. Αντιθέτως, όπως έχω ήδη τονίσει, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να διαπιστώσει απλώς ότι η σύμπραξη είχε πράγματι εφαρμοστεί προκειμένου να αποδείξει τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς. Η προσέγγιση αυτή εντάσσεται σε ένα δεύτερο νομολογιακό ρεύμα, ταυτόχρονο με το προηγούμενο, το οποίο κατ' ουσίαν απαιτεί από την Επιτροπή να είναι σε θέση να παράσχει συγκεκριμένες και αξιόπιστες ενδείξεις από τις οποίες να προκύπτει ευλόγως ότι η σύμπραξη είχε

46 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-125/07 P, Erste Bank der österreichischen Sparkassen κατά Επιτροπής, C-133/07 P, Raiffeisen Zentralbank Österreich κατά Επιτροπής, C-135/07 P, Bank Austria Creditanstalt κατά Επιτροπής, και C-137/07 P, Österreichische Volksbanken κατά Επιτροπής, που εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου.

47 — Σημείο 275 των προαναφερθεισών προτάσεων.

48 — Βλ. σημεία 279 έως 300 των προαναφερθεισών προτάσεων.

49 — Απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2006, T-259/02 έως T-264/02 και T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-5169, σκέψη 288). Επισημαίνεται ότι η απόφαση αυτή εκδόθηκε από το ίδιο τμήμα, με την ίδια σύνθεση, όπως και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση.

50 — Απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2005, T-38/02 (Συλλογή 2005, σ. II-4407). Σύμφωνα με τη σκέψη 148 της εν λόγω αποφάσεως, «η εφαρμογή, έστω και μερικώς, συμφωνίας με αντικείμενο αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αρκεί για να μην μπορεί να συναχθεί ότι η εν λόγω συμφωνία δεν έχει αντίκτυπο στην αγορά». Επισημαίνεται ότι το ζήτημα αυτό δεν τέθηκε με την αίτηση αναιρέσεως που ασκήθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου και επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 8ης Φεβρουαρίου 2007, C-3/06 P, Groupe Danone κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-1331).

51 — Απόφαση της 18ης Ιουνίου 2008, T-410/03 (Συλλογή 2008, σ. II-881, σκέψεις 345 και 348).

52 — Απόφαση της 8ης Οκτωβρίου 2008, T-73/04 (Συλλογή 2008, σ. I-2661, σκέψη 84). Επισημαίνεται ότι κατά της αποφάσεως αυτής έχει ασκηθεί αναίρεση ενώπιον του Δικαστηρίου που έχει πρωτοκολληθεί με τον αριθμό C-554/08 P, Le Carbone Lorraine κατά Επιτροπής και εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου.

αντίκτυπο επί της αγοράς. Η πραγματική εφαρμογή της συμπράξεως συνιστά, στο πλαίσιο της προσεγγίσεως αυτής, ισχυρή ένδειξη στην οποία όμως δεν μπορεί να περιοριστεί η ανάλυση της Επιτροπής [53].

138. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, η υλοποίηση της παραβάσεως αποτελεί απλώς προϋπόθεση για την απόδειξη της υπάρξεως πραγματικού αντίκτυπου συμπράξεως επί της αγοράς [54].

139. Όπως και ο γενικός εισαγγελέας Υ. Bot στις προαναφερθείσες προτάσεις του [55], συμφωνώ με τη συλλογιστική που ακολουθεί το δεύτερο αυτό νομολογιακό ρεύμα.

140. Πράγματι, φρονώ ότι, αν η Επιτροπή επιθυμεί να βασίσει την απόφαση με την οποία επιβάλλει πρόστιμο σε επιχείρηση για παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ στην ύπαρξη πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς, πρέπει να είναι σε θέση να παράσχει συγκεκριμένες, αξιόπιστες και επαρκείς ενδείξεις που να της επιτρέπουν να εκτιμήσει ποια ήταν η πραγματική επίδραση της παραβάσεως επί του ανταγωνισμού στην αγορά. Ειδικότερα, στο μέτρο που η ύπαρξη πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς επιτρέπει στην Επιτροπή, σε περίπτωση παραβάσεως που είναι εκ φύσεως πολύ σοβαρή, να τη θεωρήσει έτι βαρύτερη και να αυξήσει το αρχικό ποσό πέραν του προβλεπόμενου κατώτατου ορίου των 20 εκατομμυρίων ευρώ, η Επιτροπή δεν μπορεί να περιοριστεί απλώς στη διαπίστωση ότι η σύμπραξη εφαρμόστηκε πράγματι και να υποθέσει, χωρίς καμία συμπληρωματική απόδειξη, ότι η σύμπραξη κατά πάσα πιθανότητα είχε επιπτώσεις στην αγορά.

141. Φρονώ ότι μια τέτοια απαίτηση είναι πολύ περισσότερο πρόσφορη, υπό το πρίσμα του σκοπού που επισημαίνει η νομολογία, και ο οποίος είναι, μεταξύ άλλων, η καταστολή, μέσω των προστίμων που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις οι οποίες παραβαίνουν το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, των παράνομων μορφών συμπεριφοράς τους [56].

142. Στο πλαίσιο αυτό, δεν μπορεί, κατά την άποψή μου, να γίνει δεκτό ότι, στην περίπτωση συμφωνιών το αντικείμενο των οποίων αντίκειται στον ανταγωνισμό, όπως συμφωνίες που αφορούν τον καταμερισμό των αγορών προϊόντων ή/και των γεωγραφικών αγορών ή συμφωνιών περί καθορισμού των τιμών, η Επιτροπή δεν απαλλάσσεται απλώς από το βάρος να αποδείξει τις επιπτώσεις των εν λόγω συμφωνιών προκειμένου να διαπιστωθεί η *ύπαρξη* παραβάσεως,

53 — Βλ. αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 27ης Σεπτεμβρίου 2006, T-322/01, Roquette Frères κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-3137, σκέψεις 77 και 78), T-329/01, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-3255, σκέψεις 178 έως 181), T-43/02, Jungbunzlauer κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-3435, σκέψεις 155 έως 159), και T-59/02, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής (Συλλογή 2006, σ. II-3627, σκέψεις 161 έως 165). Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, και αποφάσεις του Πρωτοδικείου της 8ης Ιουλίου 2008, T-52/03, Knauf Gips κατά Επιτροπής (σκέψεις 392 έως 395), T-53/03, BPB κατά Επιτροπής (Συλλογή 2008, σ. II-1333, σκέψεις 301 έως 304), και T-54/03, Lafarge κατά Επιτροπής (σκέψεις 584 έως 587). Επισημαίνεται ότι κατά των αποφάσεων που εκδόθηκαν στις υποθέσεις T-52/03 και T-54/03 ασκήθηκαν, αντιστοίχως, οι αιτήσεις αναιρέσεως C-407/08 P, Knauf Gips κατά Επιτροπής, και C-413/08 P, Lafarge κατά Επιτροπής, που εκκρεμούν ενώπιον του Δικαστηρίου.

54 — Βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Roquettes Frères κατά Επιτροπής (σκέψη 77) και T-329/01, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής (σκέψη 180).

55 — Βλ. σημεία 303 έως 314 των εν λόγω προτάσεων.

56 — Βλ., ιδίως, προαναφερθείσες αποφάσεις ACF Chemiefarma κατά Επιτροπής (σκέψη 173) και SGL Carbon κατά Επιτροπής (σκέψη 37), και απόφαση της 7ης Ιουνίου 2007, C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals κατά Επιτροπής (Συλλογή 2007, σ. I-4405, σκέψη 22).

αλλά και από το βάρος να εκθέσει συγκεκριμένες και αξιόπιστες ενδείξεις όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς, μολονότι κρίνει απαραίτητο να βασιστεί σε ένα τέτοιο κριτήριο για τον καθορισμό της *σοβαρότητας* της παραβάσεως και, σε τελική ανάλυση, για τον υπολογισμό του προστίμου που προτίθεται να επιβάλει στις οικείες επιχειρήσεις.

143. Φρονώ συνεπώς ότι ορθώς το Πρωτοδικείο ενέκρινε κατ' ουσίαν, με τις σκέψεις 110 και 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να περιοριστεί, χωρίς άλλη εξήγηση, στο να συναγάγει από την εφαρμογή της συμπράξεως την ύπαρξη πραγματικών επιπτώσεων της συμπράξεως επί της αγοράς και να βασίσει την απόφασή της αποκλειστικά σε μια σχέση αιτίου-αιτιατού μεταξύ της εφαρμογής της συμπράξεως και του πραγματικού αντίκτυπού της επί της αγοράς.

144. Προτείνω, συνεπώς, να μη γίνει δεκτό το αίτημα αντικαταστάσεως ορισμένων σημείων του σκεπτικού το οποίο διατυπώνει η Επιτροπή.

ii) Επί των αιτιάσεων που προβάλλουν οι αναιρεσείουσες προς θεμελίωση του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως

145. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι αρνήθηκε να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση, μολονότι διαπίστωσε ότι η Επιτροπή είχε αθετήσει την υποχρέωση αιτιολογήσεως σχετικά με το κριτήριο του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς [57]. Κατά την άποψή τους, το Πρωτοδικείο κρίνοντας, με τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το βασικό ποσό του προστίμου ήταν πρόσφορο, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο.

146. Και αν ακόμη θεωρηθεί ότι το Πρωτοδικείο ορθώς διαπίστωσε κενά στην αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως όσον αφορά τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς, αντί να θεωρηθεί ότι υπάρχει (πρόδηλο) σφάλμα εκτιμήσεως του εν λόγω κριτηρίου, η επιχειρηματολογία την οποία εκθέτουν οι αναιρεσείουσες δεν νομίζω ότι πρέπει να ευδοκιμήσει.

147. Αξίζει να υπομνησθεί ότι, επί προσφυγών στρεφομένων κατά αποφάσεων της Επιτροπής που επιβάλλουν πρόστιμα σε επιχειρήσεις λόγω παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού, το Πρωτοδικείο είναι διττώς αρμόδιο. Αφενός, στο πλαίσιο του ελέγχου νομιμότητας των εν λόγω αποφάσεων δυνάμει του άρθρου 230 ΕΚ, οφείλει ιδίως να ελέγχει αν έχει τηρηθεί η υποχρέωση αιτιολογήσεως, η αθέτηση της οποίας καθιστά την απόφαση *ακυρώσιμη*. Αφετέρου,

57 — Οι σκέψεις που εκτίθενται ανωτέρω, στην υποσημείωση 45, σχετικά με τη γαλλική έκφραση «défaut de motivation», η οποία χρησιμοποιείται στη σκέψη 115 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ισχύουν και όσον αφορά τη χρησιμοποίηση της ίδιας εκφράσεως στη σκέψη 190 της ίδιας αποφάσεως. Συνεπώς, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η έκφραση αφορά εσφαλμένη ή πλημμελή αιτιολογία και όχι έλλειψη αιτιολογίας, σύμφωνα με το γερμανικό κείμενο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας, την οποία του αναγνωρίζουν το άρθρο 229 ΕΚ και ο κανονισμός 1/2003, είναι αρμόδιο να αξιολογεί τον πρόσφορο χαρακτήρα των προστίμων [58].

148. Κατά συνέπεια, η διαπίστωση της υπάρξεως ανεπαρκούς αιτιολογίας όσον αφορά ένα από τα κριτήρια του υπολογισμού του ύψους του προστίμου που επιβάλλεται σε επιχείρηση για παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ δεν μπορεί να επιφέρει ipso facto την ακύρωση, έστω και εν μέρει, της αποφάσεως με την οποία επιβλήθηκε το εν λόγω πρόστιμο. Το συμπέρασμα αυτό επιρρωννύεται από τον αριθμό των κριτηρίων που μπορεί να χρησιμοποιήσει η Επιτροπή για να καθορίσει τη σοβαρότητα και τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης παραβάσεως. Πράγματι, το διατακτικό της εν λόγω αποφάσεως (συμπεριλαμβανομένου του ύψους του προστίμου που επιβάλλει) μπορεί κάλλιστα να βασίζεται σε αιτιολογίες διαφορετικές από εκείνες που επηρεάζονται από το σφάλμα ή το ελάττωμα το οποίο διαπιστώνει το δικαστήριο της ουσίας.

149. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή κατέληξε, λόγω της σοβαρότητας της παραβάσεως, σε αρχικό ποσό 20 εκατομμυρίων ευρώ. Το ποσό αυτό καθορίστηκε λαμβάνοντας υπόψη, ιδίως, τον χαρακτήρα της παραβάσεως, τον πραγματικό αντίκτυπό της επί της αγοράς και την έκταση της γεωγραφικής αγοράς.

150. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο, αφού επισήμανε τα ελαττώματα που παρουσίαζε η εκτίμηση της Επιτροπής σχετικά με τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς στο πλαίσιο της εξετάσεως της σοβαρότητας της παραβάσεως, εξέτασε αν τα ελαττώματα αυτά μπορούσαν να έχουν επίπτωση και στον υπολογισμό του προστίμου, δηλαδή στο αρχικό ποσό των 20 εκατομμυρίων ευρώ που είχε γίνει δεκτό με την προσβαλλόμενη απόφαση εις βάρος των αναιρεσειουσών.

151. Στο πλαίσιο του ελέγχου που ασκεί βάσει της πλήρους δικαιοδοσίας του, το Πρωτοδικείο, αφού διαπίστωσε με τις σκέψεις 188 και 189 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι ο χαρακτηρισμός της παραβάσεως ως πολύ σοβαρής με την προσβαλλόμενη απόφαση ήταν δικαιολογημένος λόγω του χαρακτήρα των επίδικων συμφωνιών, ορθώς έκρινε με τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι τα ελαττώματα που διαπιστώθηκαν δεν μπορούσαν, υπό τις συνθήκες της υπό κρίση υποθέσεως, *να οδηγήσουν στην ακύρωση ή στη μείωση του ύψους του επιβληθέντος προστίμου,* δεδομένου ότι ο χαρακτηρισμός της παραβάσεως ως «πολύ σοβαρής» ήταν βάσιμος και η Επιτροπή είχε επιλέξει το κατώτατο αρχικό ποσό που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές για μια τέτοια παράβαση (ή, ειδικότερα, το ανώτατο ποσό για «σοβαρή» παράβαση), δηλαδή 20 εκατομμύρια ευρώ.

152. Το Πρωτοδικείο έκρινε δηλαδή, ότι, παρόλο που ο πραγματικός αντίκτυπος της παραβάσεως επί της αγοράς επέτρεπε στην Επιτροπή να αυξήσει το αρχικό ποσό του προστίμου, αν όντως είχε συμβεί κάτι τέτοιο εν προκειμένω, οι πλημμέλειες που επηρέασαν το κριτήριο αυτό δεν είχαν καμία επίπτωση στο ποσό που επιβλήθηκε (και συνεπώς στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως), εφόσον το ποσό αυτό

58 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, προαναφερθείσες αποφάσεις KNP BT κατά Επιτροπής (σκέψεις 38 έως 40) και Sarrió κατά Επιτροπής (σκέψεις 69 έως 71).

αντιστοιχούσε στο ανώτατο ποσό της κατηγορίας των σοβαρών παραβάσεων, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές, ενώ η παράβαση, λόγω του χαρακτήρα της, μπορούσε να χαρακτηριστεί «πολύ σοβαρή». Υπ' αυτές τις συνθήκες, το Πρωτοδικείο έκρινε, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, ότι δεν ήταν απαραίτητο να ασκήσει την εξουσία του να μεταρρυθμίσει την προσβαλλόμενη απόφαση, εφόσον το αρχικό ποσό που επέβαλε η Επιτροπή ήταν ήδη μικρό σε σχέση με τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως ως «πολύ σοβαρής» και κατά συνέπεια ήταν πρόσφορο.

153. Φρονώ ότι μια τέτοια εκτίμηση και μια τέτοια προσέγγιση δεν εμπεριέχουν πλάνη περί το δίκαιο.

154. Για τον λόγο αυτόν, προτείνω να απορριφθούν οι αιτιάσεις τις οποίες προβάλλουν οι αναιρεσείουσες για τη θεμελίωση του δεύτερου σκέλους του τρίτου λόγου αναιρέσεως. Κατά συνέπεια, ο λόγος αυτός θα πρέπει, κατά την άποψή μου, να απορριφθεί στο σύνολό του.

Ε — *Επί του τέταρτου λόγου αναιρέσεως, που αντλείται από παραβίαση των κατευθυντήριων γραμμών και εσφαλμένη εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως*

155. Ο λόγος αυτός θεμελιώνεται σε δύο σκέλη. Το πρώτο σκέλος αντλείται από τη μη συνεκτίμηση του εσφαλμένου καθορισμού του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς, ενώ το δεύτερο αφορά τη μη λήψη υπόψη ως ελαφρυντικής περιστάσεως του ότι οι αναιρεσείουσες έπαυσαν εκουσίως την παράβαση.

1. Επί του πρώτου σκέλους του τέταρτου λόγου, που αντλείται από τη μη συνεκτίμηση του εσφαλμένου καθορισμού του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως επί της αγοράς

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

156. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι το Πρωτοδικείο, με τις σκέψεις 188 έως 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, υπέπεσε σε διττή πλάνη περί το δίκαιο. Αφενός, το Πρωτοδικείο καθόρισε τη σοβαρότητα της παραβάσεως λαμβάνοντας υπόψη αποκλειστικά την in abstracto μορφή της. Η μη συνεκτίμηση των συγκεκριμένων περιστάσεων της παραβάσεως ήταν αντίθετη τόσο προς τις κατευθυντήριες γραμμές, όσο και προς τη νομολογία του Δικαστηρίου και την πρακτική λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής. Αφετέρου, εσφαλμένως το Πρωτοδικείο έκρινε ότι το αρχικό ποσό που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές για μια πολύ σοβαρή παράβαση αποτελεί το κατώτατο ποσό από το οποίο δεν επιτρέπεται παρέκκλιση. Η προσέγγιση αυτή είναι αντίθετη προς την πρακτική λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής και αποτελεί παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

157. Η Επιτροπή παραπέμπει εν μέρει στην επιχειρηματολογία που ανέπτυξε στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως σχετικά με τον πραγματικό αντίκτυπο της παραβάσεως επί της αγοράς. Προσθέτει ότι το Πρωτοδικείο δεν εξέλαβε το αρχικό ποσό που προβλέπουν οι κατευθυντήριες γραμμές ως κατώτατο ποσό από το οποίο δεν επιτρέπεται παρέκκλιση, αλλά, αντιθέτως, εξέτασε την αναλογικότητά του με τις σκέψεις 206 και 223 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Όσον αφορά τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών σχετικά με την πρακτική λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι τα παρατιθέμενα παραδείγματα είναι είτε αλυσιτελή είτε νέα είτε ανακριβή.

β) Εκτίμηση

158. Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως κατά αποφάσεως του Πρωτοδικείου με την οποία καθορίστηκε το ποσό του προστίμου σε βάρος επιχειρήσεως που έχει παραβεί τους κοινοτικούς κανόνες ανταγωνισμού, ο έλεγχος του Δικαστηρίου έχει ως αντικείμενο, αφενός, να εξεταστεί κατά πόσο το Πρωτοδικείο έλαβε υπόψη, με ορθό από νομικής απόψεως τρόπο, όλους τους ουσιώδεις παράγοντες για να αξιολογήσει τη σοβαρότητα μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς υπό το πρίσμα των άρθρων 81 ΕΚ και 82 ΕΚ, καθώς και του άρθρου 15 του κανονισμού 17 (ή του άρθρου 23 του κανονισμού 1/2003) και, αφετέρου, να εξακριβωθεί αν το Πρωτοδικείο απάντησε επαρκώς κατά νόμο στο σύνολο των επιχειρημάτων που προβάλλει ο προσφεύγων για την κατάργηση ή μείωση του προστίμου [59].

159. Εν προκειμένω, υπενθυμίζω ότι το Πρωτοδικείο έκρινε, με τη σκέψη 188 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, ως εκ της φύσεώς της, η επίδικη παράβαση η οποία είχε ως αντικείμενο τον καταμερισμό των αγορών προϊόντων και της γεωγραφικής αγοράς αποτελούσε πρόδηλη παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού και, για τον λόγο αυτόν, ήταν ιδιαιτέρως σοβαρή. Το Πρωτοδικείο κατέληξε στο συμπέρασμα, με τη σκέψη 189 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι, λαμβανομένου υπόψη του ορισμού που περιέχεται στις κατευθυντήριες γραμμές, ορθώς η παράβαση χαρακτηρίστηκε «πολύ σοβαρή» με την προσβαλλόμενη απόφαση.

160. Κατά την άποψή μου, η εκτίμηση αυτή δεν εμπεριέχει αφεαυτής πλάνη περί το δίκαιο.

161. Πράγματι, με την απόφαση Thyssen Stahl κατά Επιτροπής [60], το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την προσέγγιση που ακολούθησε το Πρωτοδικείο και σύμφωνα με την οποία η σοβαρότητα της παραβάσεως μπορεί να προσδιοριστεί με αναφορά στον χαρακτήρα και στο αντικείμενο των παράνομων συμπεριφορών, ενώ στοιχεία αφορώντα το ζήτημα της προθέσεως μπορεί να έχουν μεγαλύτερη σημασία από εκείνα που αφορούν τις επιπτώσεις. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το αποτέλεσμα μιας αντικείμενης στον ανταγωνισμό πρακτικής δεν αποτελεί καθοριστικό κριτήριο για την εκτίμηση του προσήκοντος ύψους του προστίμου [61].

59 — Βλ., ιδίως, προαναφερθείσες αποφάσεις Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (σκέψη 128), Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κατά Επιτροπής (σκέψη 217) και Groupe Danone κατά Επιτροπής (σκέψη 69).

60 — Απόφαση της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-194/99 P (Συλλογή 2003, σ. I-10821).

61 — Όπ.π. (σκέψη 118).

162. Εξάλλου, όπως ορθώς παρατήρησε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 189 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στις κατευθυντήριες γραμμές η Επιτροπή αναφέρει, όσον αφορά τις πολύ σοβαρές παραβάσεις, ότι πρόκειται «κατά βάση για οριζόντιους περιορισμούς, π.χ. συνασπισμούς επιχειρήσεων με σκοπό τον έλεγχο των τιμών ή τον καταμερισμό των αγορών βάσει ποσοστώσεων, ή για άλλου είδους πρακτικές οι οποίες πλήττουν την εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, όπως είναι εκείνες οι οποίες αποσκοπούν στην όρθωση εμποδίων μεταξύ των εθνικών αγορών» (σημείο 1, Α, δεύτερο εδάφιο, τρίτη περίπτωση).

163. Από την ενδεικτική αυτή περιγραφή προκύπτει ότι οι συμφωνίες ή οι εναρμονισμένες πρακτικές που έχουν σκοπό, όπως εν προκειμένω, αφενός, τον καταμερισμό των αγορών προϊόντων με την κατάτμηση της ευρωπαϊκής αγοράς βελονών και άλλων μεταλλικών ειδών ραπτικής και, αφετέρου, τον επιμερισμό της γεωγραφικής αγοράς με την κατάτμηση της ευρωπαϊκής αγοράς για βελόνες ραψίματος με το χέρι, επαγγελματικές βελόνες, βελόνες πλεξίματος και βελονάκια, μπορούν να χαρακτηριστούν αποκλειστικά και μόνον εκ της φύσεώς τους «πολύ σοβαρές», χωρίς να απαιτείται οι συμπεριφορές αυτές να έχουν κάποιο συγκεκριμένο αντίκτυπο.

164. Φρονώ συνεπώς ότι οι αναιρεσείουσες δεν μπορούν να προσάψουν στο Πρωτοδικείο ότι έκρινε, κατ' ουσίαν, ότι τα κριτήρια που απαριθμούνται στο σημείο 1, Α, πρώτο εδάφιο, των κατευθυντήριων γραμμών, δεν έχουν την ίδια σημασία για την εκτίμηση της σοβαρότητας της παραβάσεως.

165. Εξάλλου, όπως εξέθεσα στα σημεία 151 και 152 των προτάσεών μου, το Πρωτοδικείο, μολονότι επισήμανε τις πλημμέλειες που παρουσιάζει η εξέταση του πραγματικού αντίκτυπου της παραβάσεως από την Επιτροπή, δεν θέλησε να ασκήσει την εξουσία του να μεταρρυθμίσει το αρχικό ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση εκτιμώντας κατ' ουσίαν ότι, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, το πρόστιμο που είχε επιβληθεί ήταν χαμηλό σε σχέση με τον χαρακτηρισμό της παραβάσεως ως «πολύ σοβαρής», ο οποίος προέκυπτε από την ίδια τη φύση της. Αντιθέτως προς ό,τι ισχυρίζονται οι αναιρεσείουσες, συνεπώς, το Πρωτοδικείο δεν έκρινε ότι το αρχικό ποσό των 20 εκατομμυρίων ευρώ, το οποίο καθορίζεται με την προσβαλλόμενη απόφαση, αποτελεί κατώτατο όριο από το οποίο δεν επιτρέπεται παρέκκλιση, αλλά, αντιθέτως, εξέτασε, στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, αν το ποσό αυτό έπρεπε να μεταρρυθμιστεί ή όχι, όπως προκύπτει από τη σκέψη 190 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως [62]. Το γεγονός ότι, λαμβανομένων υπόψη των περιστάσεων της υποθέσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε σκόπιμο να μη μεταρρυθμίσει το αρχικό ποσό του προστίμου που επιβλήθηκε με την προσβαλλόμενη απόφαση εξηγώντας τους λόγους στους οποίους θεμελιώθηκε αυτή η προσέγγιση, δεν μπορεί να θεωρηθεί αφεαυτού παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας. Εξάλλου, το γεγονός ότι η Επιτροπή έχει ενδεχομένως εκτιμήσει διαφορετικά άλλες παράνομες συμπεριφορές σε άλλες υποθέσεις είναι αλυσιτελές, εφόσον η πρακτική λήψεως αποφάσεων της Επιτροπής δεν χρησιμεύει ως νομικό πλαίσιο για τον καθορισμό των προστίμων στον τομέα του ανταγωνισμού [63].

62 — Βλ. ανάλογη ενέργεια, ιδίως, στην απόφαση του Πρωτοδικείου της 9ης Ιουλίου 2003, T-223/00, Kyowa Hakko Kogyo και Kyowa Hakko Europe κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. II-2553, σκέψεις 77 έως 89).

63 — Βλ., ιδίως, προαναφερθείσες αποφάσεις Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψεις 209 έως 213), JCB Service κατά Επιτροπής (σκέψη 205) και C-510/06 P, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής (σκέψη 82).

166. Το πρώτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει συνεπώς να απορριφθεί.

2. Επί του δεύτερου σκέλους του τέταρτου λόγου αναιρέσεως, ο οποίος αντλείται από τη μη λήψη υπόψη, ως ελαφρυντικής περιστάσεως, του ότι οι αναιρεσείουσες έπαυσαν εκουσίως την παράβαση

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

167. Με το σκέλος αυτό, οι αναιρεσείουσες ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομικό σφάλμα με τις σκέψεις 211 και 213 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, κρίνοντας ότι ελαφρυντική περίσταση μπορούσε να γίνει δεκτή μόνον αν οι οικείες επιχειρήσεις παροτρύνθηκαν να παύσουν τις αντικείμενες στον ανταγωνισμό συμπεριφορές τους από τις ενέργειες της Επιτροπής. Σύμφωνα με τις αναιρεσείουσες, η εκούσια παύση της παραβάσεως πριν καν αρχίσει η έρευνα της Επιτροπής θα έπρεπε λογικά να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο των ελαφρυντικών περιστάσεων εφόσον είναι βέβαιο ότι δεν λήφθηκε υπόψη για την εκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως.

168. Κατά την άποψη της Επιτροπής, η ανάλυση του Πρωτοδικείου είναι σύμφωνη με τη νομολογία του η οποία δεν υπάρχει λόγος να τεθεί υπό αμφισβήτηση.

β) Εκτίμηση

169. Δεν αμφισβητείται ότι το Πρωτοδικείο απέρριψε την επιχειρηματολογία των αναιρεσειουσών οι οποίες του ζητούσαν να επιβάλει κύρωση εις βάρος της Επιτροπής διότι αρνήθηκε να δεχθεί την ύπαρξη ελαφρυντικής περιστάσεως σύμφωνα με το σημείο 3 των κατευθυντήριων γραμμών με την αιτιολογία, μεταξύ άλλων, ότι η παράβαση είχε λάβει τέλος πριν τις πρώτες ενέργειες της Επιτροπής.

170. Με τη σκέψη 211 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η πρόωρη λήξη της παράνομης συμφωνίας δεν μπορούσε να θεωρηθεί ελαφρυντική περίσταση κατά την έννοια του σημείου 3 των κατευθυντήριων γραμμών. Πράγματι, η εφαρμογή μειώσεως υπό ανάλογες συνθήκες θα αλληλεπικαλυπτόταν με τη συνεκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως για τον υπολογισμό του προστίμου. Εν προκειμένω, το Πρωτοδικείο έκρινε, με τη σκέψη 212 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η πρόωρη λήξη της παράνομης συμφωνίας δεν οφειλόταν σε παρέμβαση της Επιτροπής ούτε σε απόφαση των αναιρεσειουσών να θέσουν τέλος στην παράβαση, αλλά, κυρίως, στην αυξημένη παραγωγική ικανότητα των αναιρεσειουσών στην Τσεχική Δημοκρατία, όπως ανέφεραν οι αναιρεσείουσες στην απάντησή τους στην ανακοίνωση των αιτιάσεων. Με τη σκέψη 213 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η πρόωρη λήξη της συμφωνίας είχε ήδη ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως και συνεπώς δεν μπορούσε να αποτελέσει ελαφρυντική περίσταση.

171. Ανεξαρτήτως του (πραγματικού) ζητήματος αν οι αναιρεσείουσες έθεσαν πρόωρα

τέλος στην παράβαση εκουσίως ή για επιτακτικούς οικονομικούς λόγους, η ερμηνεία των κατευθυντήριων γραμμών την οποία δέχθηκε το Πρωτοδικείο δεν είναι, κατά την άποψή μου, νομικά εσφαλμένη.

172. Πράγματι, υπενθυμίζω ότι, σύμφωνα με το σημείο 3 των κατευθυντήριων γραμμών, το βασικό ποσό του προστίμου που καθορίζει η Επιτροπή ελαττώνεται, μεταξύ άλλων, αν η επιχείρηση παύει την παράβαση ταυτόχρονα με τις πρώτες ενέργειες της Επιτροπής.

173. Με την προαναφερθείσα απόφαση Dalmine κατά Επιτροπής, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την εκτίμηση του Πρωτοδικείου σύμφωνα με την οποία δεν μπορεί να αναγνωριστεί ελαφρυντική περίσταση κατά την έννοια του σημείου 3 των κατευθυντήριων γραμμών αν η διαπιστωθείσα παράβαση είχε παύσει ή επρόκειτο να παύσει κατά τον χρόνο πραγματοποιήσεως των πρώτων ελέγχων από την Επιτροπή [64].

174. Η προσέγγιση αυτή επιβεβαιώθηκε πρόσφατα, υπό κάπως διαφορετικές περιστάσεις, με την προαναφερθείσα απόφαση C-510/06 P, Archer Daniels Midland κατά Επιτροπής με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς δεν χορηγήθηκε στην εν λόγω επιχείρηση μείωση του βασικού ποσού του προστίμου που της είχε επιβληθεί λόγω του ότι έπαυσε την παράνομη συμπεριφορά της από τις πρώτες ήδη ενέργειες των αμερικανικών αρχών ανταγωνισμού, οι οποίες, στην υπόθεση εκείνη, είχαν προηγηθεί των ενεργειών της Επιτροπής [65]. Το Δικαστήριο βάσισε την εκτίμηση αυτή στην ανάγκη να διατηρηθεί το αποτρεπτικό αποτέλεσμα του προστίμου που επιβάλλει η Επιτροπή και στην πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ [66].

175. Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι εν προκειμένω το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο επικυρώνοντας την άρνηση της Επιτροπής να αναγνωρίσει με την προσβαλλόμενη απόφαση ελαφρυντική περίσταση στις αναιρεσείουσες λόγω του ότι έθεσαν πρόωρα τέλος στην παράβαση του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ, την οποία δεν αρνούνται ότι διέπραξαν.

176. Για τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι ούτε το δεύτερο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως μπορεί να ευδοκιμήσει. Συνεπώς και ο λόγος αυτός πρέπει να απορριφθεί στο σύνολό του.

64 — Σκέψεις 158 και 160.

65 — Σκέψη 150.

66 — Όπ.π. (σκέψη 149).

ΣΤ — *Επί του πέμπτου λόγου αναιρέσεως, που αντλείται από παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας στο πλαίσιο του καθορισμού του ύψους του προστίμου*

1. Επιχειρήματα των διαδίκων

177. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι, κατά τον προσδιορισμό της σοβαρότητας της παραβάσεως στο πλαίσιο του καθορισμού των προστίμων, το Πρωτοδικείο παραβίασε διττώς την αρχή της αναλογικότητας. Αφενός, εφάρμοσε κατά γράμμα τις κατευθυντήριες γραμμές, χωρίς να λάβει υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις της παραβάσεως, ενώ, αφετέρου, εκτίμησε τον αναλογικό χαρακτήρα του προστίμου μόνο σε σχέση με μεμονωμένα κριτήρια, χωρίς να λάβει συνολικώς υπόψη τις περιστάσεις της υποθέσεως. Οι αναιρεσείουσες στρέφονται ιδίως κατά των σκέψεων 228 έως 232 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

178. Κατά την άποψη της Επιτροπής, ο λόγος αυτός είναι απαράδεκτος διότι ζητείται από το Δικαστήριο να επανεξετάσει το ύψος του προστίμου. Επικουρικώς, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε λεπτομερώς τον αναλογικό χαρακτήρα του προστίμου και ότι τα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών είναι αβάσιμα.

2. Εκτίμηση

179. Η πρώτη αιτίαση των αναιρεσειουσών που αντλείται από την κατά γράμμα εφαρμογή των κατευθυντήριων γραμμών πρέπει να απορριφθεί για τους ίδιους λόγους με αυτούς που εκτίθενται στο σημείο 165 των προτάσεών μου. Πράγματι, για τη θεμελίωση της αιτιάσεως αυτής, οι αναιρεσείουσες απλώς επαναλαμβάνουν τις επικρίσεις τους σύμφωνα με τις οποίες το Πρωτοδικείο εξέλαβε το ποσό των 20 εκατομμυρίων ευρώ ως κατώτατο όριο από το οποίο δεν μπορούσε να υπάρξει παρέκκλιση. Όπως όμως προανέφερα, αυτές οι επικρίσεις δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν.

180. Όσον αφορά τη δεύτερη αιτίαση, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, δεν απόκειται στο Δικαστήριο, όταν αποφαί-

νεται επί νομικών ζητημάτων στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, το Πρωτοδικείο, αποφαινόμενο κατά πλήρη δικαιοδοσία, επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις λόγω παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου [67].

181. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο, στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης, να προβαίνει σε εκ νέου γενική εξέταση των προστίμων [68].

182. Εν προκειμένω, με την αίτηση αναιρέσεως, οι αναιρεσείουσες στην πραγματικότητα ζητούν από το Δικαστήριο να επανεξετάσει το ύψος του προστίμου που επιβλήθηκε από το Πρωτοδικείο. Πράγματι, υποστηρίζουν, με τα σημεία 103 έως 108 της αιτήσεως αναιρέσεως, ότι η υποτιθέμενη έλλειψη πραγματικού αντίκτυπου επί της αγοράς, η διάρκεια και ο κυμαινόμενος αντίκτυπος της παραβάσεως, η πρόωρη παύση της, η υποτιθέμενη δυσαναλογία μεταξύ του προστίμου και του συνολικού κύκλου εργασιών, οι υποτιθέμενες μικρές διαστάσεις των αγορών αναφοράς, καθώς και το ποσοστό που αντιπροσωπεύει το πρόστιμο το οποίο επιβλήθηκε από την Επιτροπή σε σχέση με τον ετήσιο κύκλο εργασιών του πρώτου επιπέδου των οικείων αγορών θα έπρεπε να οδηγήσουν το Πρωτοδικείο σε μείωση του προστίμου που είχε επιβληθεί με την προσβαλλόμενη απόφαση.

183. Στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης, όμως, το Δικαστήριο πρέπει να εξακριβώσει, μεταξύ άλλων, αν το Πρωτοδικείο απάντησε επαρκώς κατά νόμο στο σύνολο των επιχειρημάτων του αναιρεσείοντα για την εξαφάνιση ή μείωση του προστίμου [69].

184. Συναφώς, όπως επισήμανε η Επιτροπή με το υπόμνημα απαντήσεώς της και όπως προκύπτει από την προεκτεθείσα εξέταση του τρίτου και του τέταρτου λόγου αναιρέσεως, το Πρωτοδικείο εξέτασε λεπτομερώς τα προαναφερθέντα επιχειρήματα των αναιρεσειουσών που επαναλαμβάνονται στα σημεία 103 έως 108 της αιτήσεως αναιρέσεως.

185. Εξάλλου, όσον αφορά τις περισσότερο εμπεριστατωμένες επικρίσεις σχετικά με την υποτιθέμενη δυσαναλογία του προστίμου σε σχέση με τον κύκλο εργασιών των αναιρεσειουσών σε διεθνές επίπεδο και το μέγεθος του πρώτου επιπέδου των αγορών αναφοράς, οι οποίες δεν εξετάστηκαν στο πλαίσιο της απαντήσεως που πρέπει να δοθεί στους δύο προηγούμενους λόγους αναιρέσεως, το Πρωτοδικείο ορθώς εξέτασε, με τις σκέψεις 228 έως 232 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αν το πρόστιμο που είχε επιβληθεί με την προσβαλλόμενη απόφαση ήταν ανάλογο με τα εν λόγω στοιχεία, ενόψει της επιχειρηματολογίας των αναιρεσειουσών και της πλήρους δικαιοδοσίας του. Συναφώς, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το Πρωτοδικείο προέβη σε αυτή την εκτίμηση χωρίς να δεσμεύεται από το ανώτατο όριο του

67 — Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 15ης Δεκεμβρίου 1994, C-320/92 P, Finsider κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. I-5697, σκέψη 46), της 8ης Ιουλίου 1999, C-51/92 P, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. I-4235, σκέψη 109), Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 614) και Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής, προαναφερθείσα (σκέψη 245).

68 — Βλ., με ανάλογη επιχειρηματολογία, προαναφερθείσα απόφαση Dansk Rørindustri κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψη 246 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

69 — Βλ., ιδίως, προαναφερθείσες αποφάσεις Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (σκέψη 128) και Groupe Danone κατά Επιτροπής (σκέψη 69).

10 % του κύκλου εργασιών σε διεθνές επίπεδο, όπως προβλέπει το άρθρο 23, παράγραφος 2, του κανονισμού 1/2003, η τήρηση του οποίου δεν θα μπορούσε, όπως ορθώς υπογράμμισε το Πρωτοδικείο με τη σκέψη 226 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, να εξασφαλίσει αυτομάτως την αναλογικότητα του προστίμου.

186. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω να απορριφθεί ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως και συνεπώς και η αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της.

III — Επί των δικαστικών εξόδων

187. Δυνάμει του άρθρου 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως είναι αβάσιμη, το Δικαστήριο αποφαίνεται επί των εξόδων. Σύμφωνα με το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, που έχει εφαρμογή επί της αναιρετικής διαδικασίας δυνάμει του άρθρου 118 αυτού, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπήρχε σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη των αναιρεσειουσών, οι οποίες, αν γίνει δεκτή η πρότασή μου, θα ηττηθούν, πρέπει αυτές να καταδικαστούν στα έξοδα της αναιρετικής δίκης.

IV — Πρόταση

188. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

«1) Απορρίπτει την αίτηση αναιρέσεως.

2) Καταδικάζει τις William Prym GmbH & Co. KG και Prym Consumer GmbH & Co. KG στα δικαστικά έξοδα.»